DEDE KORKUT
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Sayı Issue 40 • Ağustos August 2026
www.dedekorkutdergisi.com.tr

ISSN: 2147-5490

Açık Erişim | Open Access

http://doi.org/10.25068/dedekorkut.497

Araştırma Makalesi | Research Article

Türkçede Ad Yantümceleme ve Adlaştırıcılar: Karşılaştırmalı ve Bütünleştirici Bir Çerçeve

Noun Subordination and Nominalizers in Turkish: Towards a Comparative and Integrative Framework

Eylül Gözel*
Özge Can**
Murat Özgen***

Öz

Türkçede ad yantümceleme, farklı adlaştırıcıların biçimsözdizimsel özellikleri aracılığıyla kurulan çok katmanlı bir yapıdır. {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} biçimbirimleri üzerine yapılan çalışmalar çekimlilik, kişi uyumu, tümcesel roller, durum değerleri ve öznenin eşgöndergeselliği gibi ölçütler bakımından dağınık ve kısmen çakışan sonuçlar ortaya koymaktadır. Ayrıca ilgili çalışmaların, söz konusu yapıları farklı terminoloji tercihleri ve kuramsal ölçütler doğrultusunda sınıflandırdığı görülmektedir. Bu çalışma, söz konusu adlaştırıcıları bütünleştirici ve karşılaştırmalı bir çerçevede ele alarak bu dağınıklığı sistematik biçimde yeniden örgütlemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda alan yazınındaki sınıflandırma eğilimleri ve çözümleme biçimleri yeniden ilişkilendirilmekte yapıların dağılımsal örüntüleri görünür hâle getirilmektedir. Türkçede ad yantümcelerini biçimsözdizimsel açıdan çekimli ve çekimsiz, anlamsal açıdan ise eylemsel ve olgusal olmak üzere iki düzlemde inceleyen çalışmada adlaştırıcılar, alan yazınındaki bulgular ve özgün örnekler üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. İlgili yapıların farklı sözdizimsel çevrelerdeki dağılımsal davranışları ve yorum farklılıkları tanılayıcı örneklerle sınanmakta alan yazınındaki sınıflandırma modellerinin örtüşen ve ayrışan yönleri bütünleştirici bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Çözümleme sonucunda {-mAk} ve {-mA} adlaştırıcılarının zaman, kip ve görünüş bakımından yansız yapılar oluşturduğu; {-(y)Iş} adlaştırıcısının temel kullanımlarında bu yapılara yaklaşmakla birlikte kimi bağlamlarda gerçekleşmişlik ya da tamamlanmışlık yönelimli yorumlara izin verebildiği belirlenmiştir. {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarının ise zaman, kip ve görünüşle ilişkili belirli bağlamsal yorumlara olanak tanıdığı, söz konusu biçimbirimlerin dağılım ve özne ilişkilerinin içinde bulundukları sözdizimsel çevreye bağlı olarak farklılaşabildiği görülmüştür. Bu gözlemler Türkçede ad yantümceleme süreçlerinde anlamsal farklılaşmanın kurulan biçimsel yapıların yorumlanmasıyla ortaya çıktığını ve adlaştırıcıların yalnızca biçimsel değil biçim-anlam ilişkileri doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ad Yantümceleme, Adlaştırma, Adlaştırıcı, Biçimsözdizim, Olgusallık, Eylemsellik.

Abstract

Turkish nominal subordination is a multilayered structure established through the morphosyntactic properties of different nominalizers. Studies on the morphemes {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK}, and {-(y)AcAK} have produced fragmented and partially overlapping findings regarding finiteness, person agreement, clausal roles, case values, and subject coreferentiality. These studies also classify the relevant structures according to different terminological preferences and theoretical criteria. This study aims to reorganize these accounts within an integrated and comparative framework. Accordingly, classificatory tendencies and analytical approaches in the literature are re-related to make the distributional patterns of these structures more visible. Nominalizers are comparatively evaluated through findings in the literature and original examples on two dimensions: morphosyntactically as finite and non-finite, and semantically as eventive and factive. Their distributional behavior and interpretive differences across syntactic environments are tested through diagnostic examples, while converging and diverging classification models are considered from an integrative perspective. The analysis shows that {-mAk} and {-mA} form structures neutral with respect to tense, mood, and aspect, whereas {-(y)Iş}, although approaching these structures in its basic uses, may allow interpretations oriented toward actualization or completion in certain contexts. {-DIK} and {-(y)AcAK} also allow context-dependent interpretations associated with tense, mood, and aspect, while their distribution and subject relations may vary according to syntactic environment. These observations indicate that semantic differentiation in Turkish nominal subordination emerges through the interpretation of formal structures and that nominalizers should be evaluated in terms of form–meaning relations as well as formal properties.

Keywords: Noun Subordination, Nominalization, Nominalizer, Morphosyntax, Factivity, Eventivity.

Sorumlu Yazar *Corresponding Author*
*Uzman, Bağımsız Araştırmacı. İzmir/Türkiye
** Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dil Bilimi Bölümü İzmir/Türkiye
*** Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dil Bilimi Bölümü İzmir/Türkiye
© 2026. Gözel, G., Can, Ö., Özgen, M.
eylulgzl3@icloud.com
ozge.can@deu.edu.tr
murat.ozgen@deu.edu.tr

Makale Geçmişi *Article History*

Başvuru | *Submitted*	13.07.2026
Revizyon Talebi | *Revision Requested*	27.07.2026
Son Revizyon | *Last Revision Received*	17.08.2026
Kabul | *Accepted*	18.08.2026
Yayın | *Published*	31.08.2026

Lisans *Licence*
Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Atıf *Citation:*
Gözel, E., Can, Ö. & Özgen, M. (2026). Türkçede ad yantümceleme ve adlaştırıcılar: Karşılaştırmalı ve bütünleştirici bir çerçeve. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (40), 89-126. https://doi.org/10.25068/dedekorkut.497

Giriş

Yantümceleme (subordination), bir tümcenin başka bir tümceye sözdizimsel ve işlevsel açıdan bağımlı hâle gelerek onun içinde ya da ona bağlı bir konumda yapılandığı sıradüzensel bir ilişkidir. Bu ilişkide bağımlı tümce bağımsız bir tümceyle eş düzeyde yer almamakta, üst tümcenin bir ögesi olarak ona içeyerleşmektedir. Başka bir deyişle yantümceleme, bağımsız bir tümce ile en az bir bağımlı tümcenin yalnızca yan yana getirilmesine değil bağımlı tümcenin üst tümcenin yapısına katılmasına dayanmaktadır (Payne, 1997, s. 306). Yantümceler, üst tümce içinde yerine getirdikleri işlevlere göre ad yantümcesi, sıfat yantümcesi/ilgi tümcesi ve belirteç yantümcesi olarak sınıflandırılmaktadır. Ad yantümceleri; üst tümcenin özne, nesne ya da tümleç konumlarında yer alarak ad öbeklerinin üstlenebildiği işlevleri yerine getirmektedir. Sıfat yantümceleri bir adın gönderimini sınırlandırmakta ya da onu nitelemekte; belirteç yantümceleri ise üst tümcede zaman, neden, koşul, amaç ve benzeri anlamsal ilişkileri kurarak belirteç işlevi görmektedir. Dolayısıyla bu yantümce türlerinin ad, sıfat ve belirteç öbekleriyle gösterdiği benzerlik, genel bir biçimsel eşdeğerlikten çok üst tümce içinde yerine getirdikleri ayrı sözdizimsel işlevlere dayanmaktadır.

Yantümceleme olgusunun bir gerçekleşimi olan ad yantümceleri (noun clauses), biçimsözdizimsel dağılımları açısından basit ad öbekleriyle (simple noun phrases) koşutluk gösteren bağımlı tümcelerdir (Payne, 1997, s. 306; Göksel ve Kerslake, 2005, s. 351). Bu tümceler, bağımsız biçimbirim (free morpheme) türündeki bir yantümceleyiciyle (subordinator) üretilebileceği gibi (örn. diye) bağımlı biçimbirim (bound morpheme) türündeki adlaştırıcılarla (nominalizer) da üretilebilmektedir (örn. {-mAk}). Türkçede yantümceleme için en sık başvurulan düzeneklerden biri adlaştırmadır (Kornfilt, 1987, s. 538; 1997, s. 45). Bununla birlikte alan yazınında ad yantümcelerini ve bunları oluşturan adlaştırıcıları ele alan çok sayıda çalışma bulunmasına karşın bu yapıların tanımlanması, sınıflandırılması ve birbirlerinden ayrıldığı ölçütlerin belirlenmesi konusunda ortak bir çözümleme çerçevesinin oluşmadığı görülmektedir. Özellikle çekimlilik, kişi uyumu, olgusallık, eylemsellik, zaman, görünüş ve özne yorumu gibi ölçütlerin farklı çalışmalarda farklı biçimlerde kullanılması aynı yapıların birbirleriyle kısmen örtüşen ya da çelişen sınıflandırmalar içinde değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Çalışma söz konusu çeşitliliğin yalnızca sıralanması yerine alan yazınındaki görüşlerin örtüşen ve ayrışan yönlerinin karşılaştırmalı ve bütünleştirici bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu doğrultuda öncelikle yantümceleme ve Türkçede ad yantümceleme olgusu açıklanmakta; ardından Türkçedeki ad yantümcelerinin türleri ile {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarının biçimsözdizimsel ve anlamsal özellikleri karşılaştırılmaktadır. Alan yazınındaki örnekler özgün örneklerle birlikte değerlendirilerek bu adlaştırıcıların çekimlilik, kişi uyumu, durum işaretleme, özne ilişkileri, zaman, görünüş, eylemsellik ve olgusallık bakımından gösterdikleri dağılımsal örüntüler ortaya koyulmaktadır. Çalışma, farklı terminoloji ve sınıflandırmalar altında ele alınan bulguları ortak bir çözümleme düzleminde ilişkilendirerek aşağıdaki araştırma sorularının yanıtları çerçevesinde Türkçede ad yantümcelemeye ilişkin daha açık ve bütünlüklü bir açıklama sunmayı amaçlamaktadır:

1. Türkçedeki {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcıları alan yazınında hangi biçimsözdizimsel ve anlamsal/yorumsal ölçütlere göre sınıflandırılmaktadır?

2. {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcıları çekimlilik, kişi uyumu, durum işaretleme, özne ilişkileri, zaman, kip, görünüş, eylemsellik ve olgusallık bakımından hangi noktalarda örtüşmekte ve hangi noktalarda birbirlerinden ayrılmaktadır?

3. Alan yazınında farklı terminoloji ve kuramsal yaklaşımlarla açıklanan {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcıları, karşılaştırmalı ve bütünleştirici bir çerçevede nasıl yeniden ilişkilendirilebilir?

Araştırma sorularının yanıtlanabilmesi için öncelikle yantümceleme olgusunun dayandığı hiyerarşik bağımlılık ve içeyerleşme ilişkilerinin, Türkçede ad yantümcelerinin kuruluş biçimlerinin ve çalışmada kullanılan temel kavramların kuramsal çerçevede açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

2. Ana Çizgileriyle Yantümceleme ve Türkçede Ad Yantümceleme: Kuramsal Arka Plan ve Temel Kavramlar

Hangi bilgilerin önceliklendirildiği, bir anlamda görece önemli olduğu, ana önermeyle nasıl ilişkilendirildiğinin kodlandığı, odaklanan görüş ve düşüncelerle bunları tamamlayan bilgiler arasında ayrım yapılarak bilgi parçaları arasındaki bağlantının kurulduğu düzenek olan yantümceleme, Payne (1997, s. 306) çerçevesinde en az bir bağımlı tümce ile bir bağımsız tümceyi gerektiren dil dizgesindeki *çoklu eylem yapıları*na (multi-verb constructions) gönderimde bulunan bir olgu olarak tanımlanabilir. Bağımsız tümce *tam çekimli* (fully inflected[1]) bir tümceyken bağımlı tümce, bir üst tümceye sözdizimsel ve işlevsel olarak bağlı olan, tek başına bağımsız bir tümce olarak kullanılmayan yapılardır. Bu bağımlılık her zaman çekimsel eksiklik biçiminde ortaya çıkmayabilir. Bazı yapılarda bağımlı tümce kendi zaman, kip ve kişi işaretlerini taşısa da anatümceye anlamsal ve sözdizimsel olarak bağlıdır. Dolayısıyla en az iki eylem tabanının bulunduğu bir *tümce kuruluşu* (clausal construction) anlamına gelen yantümcelemenin temel işlevi *karmaşık tümce*ler (complex sentence) oluşturmaktır. Çalışmanın temel odağını Türkçede {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} biçimbirimleriyle kurulan ad yantümceleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte aynı adlaştırıcılarla kurulan eklenti işlevli bağımlı yapılar, adlaştırıcıların dağılımsal özelliklerini ve özne işaretleme örüntülerini karşılaştırmak amacıyla gerektiğinde çözümlemeye dâhil edilmektedir (Örn. *Ali'nin gelmesi bizi sevindirdi./Ali'nin geldiğini biliyorum./ Ali'nin geleceğini söylediler.*) Buna karşılık *Ali yarın gelecek diye bugünden hazırlık yapıyoruz* gibi kendi çekimsel özelliklerini koruyan ve farklı bağlama düzenekleriyle kurulan yapılar bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

[1] Burada kullanılan "çekimli" (inflected) terimi kimi kuramsal yaklaşımlarda sözdizimsel düzlemde kullanılan "finite" terimiyle örtüşecek biçimde kullanılmaktadır. Bununla birlikte "inflection" terimi biçimbilimsel çekim özelliklerine gönderimde bulunurken "finite" terimi daha çok tümcenin sözdizimsel bağımsızlığı ve yüklem özellikleriyle ilişkilendirilmektedir. Çalışmada ilgili terimler arasındaki bu ayrım göz önünde bulundurulmakla birlikte alan yazınındaki kullanım çeşitliliği nedeniyle "çekimli" terimi genel bir üst terim olarak tercih edilmiştir.

Anatümce sınırları içerisinde başka bir tümce üretme işlevi gören yantümcelemenin düzenekleri hem dil içinde hem diller arasında çeşitlilik göstermektedir. Sözgelimi İngilizcede *tümleyici* (complementizer) olarak ulamlanan ve tipik bir yantümceleyici olan *that* bu işlevi görürken Türkçede de yantümceleme, "diye" ve "ki" gibi yantümceleyiciler aracılığıyla ya da adlaştırıcı biçimbirimler (-mAk, -mA, -(y)Iş, -DIK, -(y)AcAK) yoluyla yüzeyde görünür hâle gelir. Ancak bu biçimbirimler yantümceleme ilişkisini kuran değil anatümcenin *altulam özellikleri* (İng. subcategorization) özellikleri doğrultusunda seçilen bağımlı yapıların biçimsel işaretleyicileridir.

(1) [I follow-ed the advice [**that** you gave me $_{YT}$]]

izle-GEÇ YAN sen ver.GEÇ ben-YÖN

'Bana verdiğin tavsiyeyi izledim.'

(Cristofaro, 2003, s. 1)

(1)'de *that* yantümceleyicisiyle oluşturulmuş bir yantümcenin bulunduğu, bu yantümceleyicinin [you gave me] yantümcesini [I followed the advice] anatümcesine iliştirdiği görülmektedir. Burada *that* ögesi, [you gave me] tümcesinin [the advice] ad öbeği içinde bir niteleyici olarak yer almasına aracılık etmektedir. Bu yapı, iki bağımsız tümcenin bağlanmasından ziyade [you gave me] tümcesinin [the advice] ad öbeği içine yerleşmesi olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla burada söz konusu olan tümcelerarası bir bağlama ilişkisi değil bir bağımlı yapının üst birim içinde konumlanmasıdır.

(2) a. [[Ali gel-me-yecek **diye** $_{YT}$] düşün-üyor-um.]

gel-OLMSZ-GEL YAN düşün-SÜR-1TKL

b. [San-ır-ım [**ki** Ali gel-me-yecek. $_{YT}$]

san-GEN-1TKL YAN gel-OLMSZ-GEL

c. [San-ır-ım [Ali gel-me-yecek **Ø**. $_{YT}$]]

san-GEN-1TKL gel- OLMSZ-GEL YAN

(2a–b)'deki *diye* ve *ki* ögeleri, anatümcedeki başın seçim özellikleri doğrultusunda bir tümcenin daha üst bir yapı içinde konumlanmasını yüzeyde görünür kılan ögeler olarak işlev görür. Bu tür yapılarda söz konusu olan iki bağımsız tümcenin bağlanmasından ziyade bir tümcenin üst birim içine yerleşmesidir (*içeyerleşme*= embedding). (2c)'de ise bağımlı tümce herhangi bir açık yantümceleyici olmaksızın anatümce içinde yer almaktadır. Çalışmada benimsenen çözümleme doğrultusunda söz konusu yapı sessel içeriği bulunmayan Ø yantümceleyicisiyle gösterilmektedir. Ø, içeyerleşme ilişkisini tek başına kuran bir öge olarak değil anatümcedeki başın altulamlama ve seçim özellikleri doğrultusunda kurulan bağımlılık ilişkisinin yüzeyde sesletilmeyen biçimsel karşılığı olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte *san-* eylemiyle kurulan yapılar özellikle *sanırım* biçiminde kalıplaşmış kullanımlarda bağımsız bir anatümce mi yoksa söylem belirteci mi olduğu bakımından tartışmalıdır. Bu nedenle Ø ile gösterilen bağımlı yapıların çözümlenmesinde *san-* temelli örnekler yalnızca içeyerleşme ilişkisinin bağlam tarafından açıkça desteklendiği kullanımlarla sınırlandırılmakta ve *bil-* gibi tümce tamamlayıcısı seçtiği daha belirgin olan eylemler ise söz konusu bağımlılık ilişkisinin daha açık örnekleri olarak değerlendirilmektedir (örn. *Biliyorum [Ali eve gelmeyecek]*).

(3) [[Ali-nin gel-me-**yeceğ**-i $_{YT}$]-ni san-ıyor-um.]
Ali-TAM gel- OLMSZ-ADL-3TKL.İYE-BEL san-SÜR-1TKL

(3)'te görülen *-(y)AcAK* gibi adlaştırıcı biçimbirimler ise yantümceleme ilişkisini kuran ögeler değil belirli sözdizimsel bağlamlarda ortaya çıkan biçimsel işaretleyicilerdir. Söz konusu yapılarda bir tümce, adlaştırma yoluyla bir ad öbeği içine içeyerleşerek anatümce içinde yer alır. Bu örnekler de Türkçede yantümceleme olgusunun tek bir biçimsel düzenekle değil farklı sözdizimsel stratejiler ve seçim ilişkileri aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir. Türkçede söz konusu stratejiler arasında en yaygın olanı bir tümcenin adlaştırma yoluyla daha üst bir yapı içine yerleşmesini sağlayan adlaştırıcılardır (Kornfilt, 1987, s. 538; 1997, s. 45). *Eylemcil alan* (verbal domain) ve *adcıl alan* (nominal domain) arasındaki sınırı işaretleyen biçimbirimler olarak tanımlanan adlaştırıcılar, bir eylem tabanına eklenerek onu adcıl bir tabana dönüştürmekte adlaştırıcıdan önce gelen bölüm eylemcil alanı gösterirken adlaştırıcıyı izleyen bölüm adcıl alanı işaretlemektedir (örn. sev$_{E}$-mek$_{ADL}$) (Kelepir, 2021, s. 32). Adlaştırıcılar, eylemlere eklenerek onlara adcıl özellikler kazandırmakta bunun sonucunda adlaştırılmış eylemlere eklenecek biçimbirimler artık eylemcil diziden değil adcıl diziden gelmektedir (Kornfilt, 1997, s. 45). Sözgelimi *git-* eyleminin {-(y)Iş} biçimbirimiyle adlaştırılması sonucunda elde edilen [gid-iş] tabanı ele alındığında bu tabana eklenebilecek özelliklerin *görünüş* (aspect), *kip* (mood), *zaman* (tense) gibi eylemcil özellikler değil *sayı* (number), *iyelik* (possessive), *durum* (case) gibi adcıl özellikler olduğu anlaşılmaktadır (örn. *gid-iş-miş/*gid-iş-ti/*gid-iş-il-miş krş. gid-iş-ler-in-den). Ulam değiştirici özellikleri bakımından adlaştırıcıların tümcedeki işlevi bir eylem tabanına eklenerek o tabanın dil bilgisel ulamını değiştirmek, eylemi ada dönüştürme yoluyla *eylemcil ad* (deverbal noun) üretmektir. Eylemin kendisine eklenen biçimbirim aracılığıyla adlaştırılması sonucunda oluşan yapı anatümce içerisinde bağımlı bir tümce olarak konumlanabilmekte ve böylece ad yantümcesi ortaya çıkmaktadır.

Türkçenin en tipik yantümceleme düzeneği olan adlaştırıcılarla üretilen ad yantümceleri, yantümceleyicilerle üretilenlere kıyasla çok daha tanınabilir adcıl yapılar üretmektedir. Söz konusu tanımlama doğrultusunda alan yazınında adlaştırıcı *adlaştırma belirticisi* (nominalization marker), *yantümceleme soneki* (subordinating suffix), *eylemcil ad sonekleri* (verbal noun suffixes) gibi farklı terimlerle etiketlenen bu biçimbirimler bir eylem tabanına eklenerek onu adcıl bir tabana dönüştürmekte; ulam dönüşümünün ardından artık adcıl bir özellik taşıyan eylem tabanı, tıpkı bir ad gibi durum eklerini alabilmekte böylece farklı *konusal rol*leri (thematic role) yüklenebilmektedir (Kornfilt, 1997, ss. 45, 49):

(4) a. [[Ali-nin eve gel-**diğ**-i]-**ni** gör-dü-m.
Ali-TAM ev-YÖN gel-ADL-3TKL.İYE-BEL KONU

b. [[Ali-nin eve git-**tiğ**-i]-**ne** eminim.]
Ali-TAM ev-YÖN git-ADL-3TKL.İYE-YÖN HEDEF

c. [[Ali-nin ev-e git-**tiğ**-i]-**nden** şüphem yok.]
Ali-TAM ev-YÖN git-ADL-3TKL.İYE-AYR KAYNAK

(4a-c)'de görüldüğü gibi adcıl tabanlara dönüştürülmelerinin ardından tıpkı adlar gibi farklı durum eklerini alabilen ad yantümceleri, farklı konusal rolleri

yüklenebilmektedir. Yine durumla ilişkili olarak ad yantümceleri anatümce içerisindeki tümcesel rolleri de yerine getirebilmektedir (Kornfilt, 1997, s. 49-50):

(5) a. Özne: [**[Ali-nin gel-me-si]** önemli.]

Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE

b. Düz Nesne: [Ben **[Ali-nin gel-me-si]-ni** isti-yor-um.]

Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL

c. Dolaylı Nesne: [Ben **[Ali-nin gel-me-me-si]-ne** itiraz et-ti-m.]

Ali-TAM gel-OLMSZ-ADL-3TKL.İYE-YÖN

d. Özne Tümleci: [Önemli olan **[Ali-nin gel-me-si**.]]

Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE

e. İlgeç Tümleci: [[**[Ali-nin gel-me-si]** için] yaz-ıyor-um.]

Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE

(5a)'daki ad yantümcesinin tümcesel rolünün özne olduğu görülmektedir. (5b)'deki ad yantümcesi eylemin doğrudan konusunu oluşturduğundan *düz nesne* (direct object) tümcesel rolündeyken (5c)'de *yönelme* 'YÖN' (dative) durumuyla işaretlenen ad yantümcesi anatümce eyleminin hedefini gösterdiğinden *dolaylı nesne* (indirect object) tümcesel rolündedir. Son olarak (5d-e)'deki ad yantümceleri ise eylemin ve ilgecin gerektirdiği zorunlu üyeler olmaları nedeniyle sırasıyla *özne tümleci* (subject complement) ve *ilgeç tümleci* (complement of postposition) tümcesel rollerindedir.

Ad yantümcelerine ilişkin ele alınması gereken bir diğer konu ad yantümcelerinin türleridir. Buna göre alan yazınında ad yantümcelerinin temelde *çekimli* (finite) ve *çekimsiz* (non-finite) olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca ad yantümceleri, alan yazınında anlamsal/yorumsal özellikleri çerçevesinde de ulamlanmakta ve bunun sonucunda *eylemsel adcıl* (action nominal) ve *olgusal adcıl* (factive nominal) olarak adlandırılan iki ad yantümcesi türü önerilmektedir. Bu noktada öncelikle çözümlemelerin dayandığı karşılaştırmalı ve bütünleştirici çerçeve ortaya koyulmakta, ardından çekim temelli ayrım doğrultusunda Türkçedeki ad yantümcelerinin biçimsözdizimsel sınıflandırması tartışılmaktadır.

3. Yöntemsel Çerçeve

Çalışma; Türkçede ad yantümceleme olgusunu sağlayan {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarının alan yazınında farklı ölçütler, terminoloji tercihleri ve sınıflandırmalar doğrultusunda ele alınmasından hareket etmektedir. İlgili çalışmalar incelendiğinde söz konusu adlaştırıcıların çekimlilik, kişi uyumu, tümcesel roller, durum değerleri ve anlamsal yorumlama bakımından dağınık kimi zaman ise birbiriyle çelişen biçimlerde değerlendirildiği görülmekte ve bu da Türkçedeki ad yantümceleme süreçlerinin bütüncül biçimde açıklanmasını güçleştirmektedir.

Çalışmanın çıkış noktasını alan yazınında görülen bu terminoloji, sınıflandırma ve yorum farklılıklarının karşılaştırmalı ve bütünleştirici bir çerçevede yeniden değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Söz konusu doğrultuda çalışma yalnızca Türkçe içerisindeki farklı adlaştırıcı türlerini birbirleriyle karşılaştırmakla kalmamakta, aynı zamanda ilgili yapıların hangi kuramsal ölçütler üzerinden sınıflandırıldığını da çözümlemektedir. Böylece {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK}

biçimbirimlerinin hangi noktalarda örtüştüğü hangi açılardan ayrıştığı ve farklı araştırmacılar tarafından nasıl yorumlandığı ortak bir çözümleme düzleminde değerlendirilmektedir. Söz konusu çerçevede alan yazınındaki eğilimler; (i) biçimsözdizimsel odaklı yaklaşımlar, (ii) anlamsal/yorumsal odaklı yaklaşımlar, (iii) çekim temelli sınıflandırmalar, (iv) eylemsellik ve olgusallık temelli sınıflandırmalar ekseninde yeniden sınıflandırılmıştır. Karşılaştırmalı ve bütünleştirici çerçeve; adlaştırıcıların çekimlilik, kişi uyumu, durum işaretleme, özne ilişkileri, zaman, kip, görünüş, eylemsellik ve olgusallık bakımından alan yazınında önerilen çözümlemelerinin ortak ölçütler doğrultusunda yeniden ilişkilendirilmesine dayanmaktadır. Böylece önceki çalışmalarda birbirinden bağımsız biçimde ele alınan sınıflandırmalar burada aynı çözümleme düzleminde bir araya getirilmektedir:

Çalışmada yararlanılan kaynaklar, Türkçede ad yantümceleme olgusunu ve özellikle {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarını doğrudan ele almaları temelinde seçilmiştir. Kaynak seçiminde söz konusu biçimbirimleri çekimlilik, kişi uyumu, durum işaretleme, özne ilişkileri, zaman, kip, görünüş, eylemsellik ve olgusallık gibi çalışmanın çözümleme ölçütlerinden en az biri bakımından sınıflandıran veya karşılaştıran araştırmalara öncelik verilmiştir. Alandaki temel sınıflandırmaların tarihsel gelişimini ve görüş çeşitliliğini yansıtabilmek amacıyla kurucu çalışmalarla daha yakın tarihli çözümlemeler birlikte değerlendirilmiştir. Çözümlemede kullanılan örneklerin bir bölümü ele alınan kuramsal yaklaşımın savını ve araştırmacının yaptığı sınıflandırmayı doğrudan yansıtması amacıyla ilgili kaynaklardan alınmıştır. Kaynaklardan aktarılan örneklerde araştırmacıların dil bilgisellik ve kabul edilebilirlik değerlendirmeleri korunmuştur. Özgün örnekler ise alan yazınında öne sürülen ayrımları farklı sözdizimsel çevrelerde sınamak ve adlaştırıcıların dağılımsal özelliklerini karşılaştırmalı olarak görünür kılmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu örneklerde mümkün olduğu ölçüde adlaştırıcı, durum işaretleme, özne biçimi, yüklem türü veya zaman belirteci gibi tek bir özelliğin değiştirilmesine dayalı karşıtlıklardan yararlanılmıştır. Tanılayıcı ölçütler, alan yazınında adlaştırıcıların birbirinden ayrılmasında başvurulan biçimsözdizimsel ve anlamsal/yorumsal özelliklerden hareketle belirlenmiştir. Bu doğrultuda çekimlilik, kişi uyumu, durum değerleri, öznenin açık ya da örtük gerçekleşmesi, özne ile anatümce öznesi arasındaki eşgöndergesellik, yantümcenin tümcesel rolü, zaman, kip ve görünüş yorumları ile eylemsellik ve olgusallık temel tanılayıcı ölçütler olarak kullanılmıştır. Örnekler söz konusu ölçütlerin tüm adlaştırıcılara aynı biçimde uygulanmasından çok ilgili biçimbirimin alan yazınında tartışılan ayırt edici özelliğini görünür kılacak sözdizimsel çevreler temelinde değerlendirilmiştir.

Çalışmada ayrıca farklı terminoloji altında ele alınan verilerin benzer ve farklı yönleri ilişkilendirilmiş, tanım ve ölçütler yeniden değerlendirilerek kavramsal sınırların daha görünür hâle getirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın temel tartışma alanlarından birini alan yazınındaki kuramsal ve terminolojik tutarsızlıklar oluşturmaktadır. Aynı yapıların farklı çalışmalarda farklı terimlerle adlandırılması; ayrıca zaman, görünüş, kip, çekimlilik ve olgusallık gibi ulamların farklı kuramsal çerçevelerde farklı biçimlerde yorumlanması, alanın kavramsal bütünlüğünü zorlaştırmaktadır. Bu nedenle çalışma boyunca farklı araştırmacıların çözümleme biçimleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, bir anlamda çapraz karşılaştırma yoluyla daha önce tekil görünen olgular arasında ilişkiler kurulmuştur. Bu süreçte yalnızca alan yazınındaki örneklerden değil çözümleme sürecini destekleyen özgün

örneklerden de yararlanılmıştır. Böylece çalışma mevcut bilgileri yalnızca toparlamayı değil Türkçedeki ad yantümceleme süreçlerinde ortaya çıkan yorum farklılıklarının biçimsözdizimsel yapıların özellikleriyle nasıl ilişkili olduğunu göstermeyi ve ileride yürütülebilecek araştırmalar için bütünleştirici bir tartışma zemini sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın özgün sonucu adlaştırıcılar arasındaki farklılıkların yalnızca çekimlilik ya da olgusallık gibi tekil ölçütlerle açıklanamayacağını söz konusu biçimbirimlerin dağılım ve yorum özelliklerinin biçimsözdizimsel ve anlamsal/yorumsal ölçütlerin birlikte değerlendirilmesiyle açıklanabileceğini ortaya koymasıdır.

4. Karşılaştırmalı ve Bütünleştirici Çözümleme

4.1. Türkçede Ad Yantümcelerinin Biçimsözdizimsel Sınıflandırılması

Türkçede yantümceler, bu yantümcelerin anatümce içerisindeki sözdizimsel işlevlerine göre ulamlanmaktadır. Bu ulamlamaya göre sözdizimsel işlevi açısından ad yantümcesi olarak etiketlenen yantümce türü tümcelerde *üye* (argument) işlevi gören *tümleç tümceleri*dir (complement clauses). Sözdizimsel işlevleri açısından kendilerine adlarını veren dil bilgisel ulamların işlevlerini yerine getiren diğer yantümceler ise sıfat yantümceleri ve belirteç yantümceleridir. Söz konusu çerçevede sıfat yantümceleri adları niteleyen karmaşık sıfatçıl yapılar olarak tanımlanırken belirteç yantümceleri anatümce içerisinde belirteç işlevi gören eklentiler olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada "adlaştırılmış yantümce" terimi adlaştırıcı biçimbirimlerle kurulan bağımlı yapıların tümünü kapsayan üst terim olarak "ad yantümcesi" ise bu yapıların anatümcede üye/tümleç işlevi gören alt türünü karşılamak üzere kullanılmaktadır. Dolayısıyla bir yapının adlaştırıcıyla kurulması onun zorunlu olarak ad yantümcesi işlevi taşıdığı anlamına gelmemekte, aynı biçimsel düzenek eklenti işlevindeki bağımlı yapılarda da görülebilmektedir. Ad yantümceleri, yantümcelemeyi sağlayan birimin çekim özelliklerine göre ikinci bir ulamlama sürecinden geçmekte, bu noktada çekimli ve çekimsiz olmak üzere iki ad yantümcesi türü önerilmektedir (Göksel ve Kerslake, 2011, ss. 240, 266, 352).

Türkçede çekimli ad yantümceleri, yantümcedeki *yüklemleyici* (predicator) birimin tıpkı anatümce eylemi gibi görünüş, kip, zaman, *kişi* (person) gibi eylemcil özellikler açısından çekimlenebileceği ad yantümceleri olarak tanımlanmaktadır (Kerslake, 2007, s. 231). Bu tümceler eylem yapısı temelli sınıflandırma açısından *çekimli eylemli yantümceler* (dependent clauses with finite verbs) olarak da adlandırılabilmektedir (Erguvanlı Taylan, 1993, s. 162). Bu ad yantümceleri, yantümcenin başında ve/ya sonunda konumlanan bir yantümceleyici içermekte, *diye* ve *ki* gibi birimler çekimli ad yantümceleri üreten başlıca yantümceleyiciler arasında gösterilmektedir. Bununla birlikte daha önce de sözü edildiği gibi kimi çekimli ad yantümceleri sessel içeriği olmayan *Ø* işleciyle de oluşturulabilmekte, bu işleç de tıpkı *diye* ve *ki* gibi yantümceleyici işlevi görmektedir (Kerslake, 2007, s. 232):

(6) a. [[Bu oda ders için çok uygun **diye**] düşün-üyor-um.]

YAN

b. [Anla-dı-k [**ki** Necla artık bizden **ayrıl-mış-tı**.]

YAN ayrıl-TAN-GEÇ

c. [[Mehmet artık başka bir yerde **otur-uyor Ø**] san-ıyor-um.]

otur-SÜR YAN

(6a-c)'de yantümce yüklemlerinin (*uygun*, *ayrıl-*, *otur-*) tıpkı anatümce eylemleri (örn. *düşün-*, *anla-*, *san-*) gibi kiplik (örn. tanıtsallık), görünüş (örn. sürerlik) ve zaman (örn. geçmiş) açısından çekimlenebildiği görülmektedir. Bununla birlikte ilgili tümceler yantümceleyicilerinin sesletilebilirlikleri açısından farklılaşmakta ve bu farklılık da çekimli ad yantümcelerini kendi içerisinde *çıplak çekimli ad yantümcesi* (bare finite noun clause) ve *yantümceleyicili çekimli* (finite noun clause with subordinator) olmak üzere iki alt türe ayırmaktadır. Söz konusu ayrıma göre *diye* ve *ki* gibi açıkça kodlanan yantümceleyicileri içeren çekimli ad yantümceleri, yantümceleyicili çekimli olarak adlandırılırken *Ø* ve/ya sıfır işleçle üretildiklerinden yantümceleyicinin açıkça sesletilmediği çekimli ad yantümceleri yalın çekimli olarak adlandırılmaktadır (Kerslake, 2007, s. 239):

(7) a. Yalın Çekimli: [[Herkes git-ti **Ø**] sanıyordum.]
git-GEÇ YAN

b. Yantümceleyicili Çekimli: [[Sınav ertele-n-di **diye**] duymuştuk.]
ertele-ED-GÖR YAN

(7a)'daki yantümceleyicinin sessel açıdan gerçekleşmeyen bir yantümceleyici olan *Ø* olduğu, (7b)'daki yantümceleyicinin ise açıkça sesletilen *diye* birimi olduğu görülmektedir. Bu açıdan sesletilmeyen bir yantümceleyici içeren (7a) yalın çekimli bir ad yantümcesiyken sesletilen bir yantümceleyiciyi içeren (7b) yantümceleyicili çekimli bir ad yantümcesidir.

Türkçede çekimsiz ad yantümceleri, yantümce içerisindeki yüklemleyicinin anatümce eyleminin aksine görünüş, kip, zaman ve kişi gibi eylemcil özellikler açısından çekimlenemediği ad yantümcesi türüdür. Eylem yapısı açısından değerlendirildiğinde *çekimsiz eylemli yantümceler* (dependent clauses with non-finite verbs) olarak da adlandırılan bu ad yantümcelerinde yüklemleyici eylem tabanına eklenerek onu adcıl bir yapının kurulmasına elverişli hâle getiren ve adlaştırıcı olarak terimleştirilen sınırlı sayıdaki bağımlı biçimbirimden biri tarafından izlenmektedir. Adlaştırıcıların çekimsel ya da türetimsel nitelikleri konusunda alan yazınında farklı değerlendirmeler bulunmakla birlikte bu çalışmada çekim–türetim ayrımı biçimbirimin tabanın ulamında ve izleyebileceği biçimbirimlerin diziliminde oluşturduğu değişiklik temelinde ele alınmaktadır. Buna göre adlaştırıcılar, eylem tabanını doğrudan sözlüksel bir ada dönüştürmek zorunda olmamakla birlikte eylemcil alan ile adcıl alan arasındaki sınırı oluşturan ve adlaştırılmış yapının adcıl çekim eklerini alabilmesini sağlayan biçimbirimler olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle söz konusu biçimbirimler çalışmada genel olarak "adlaştırıcı" terimiyle karşılanmaktadır. Adlaştırıcıdan önceki bölüm eylemcil alanı oluşturmaktadır. Çatı ve olumsuzluk gibi eylem tabanının iç yapısıyla ilişkili biçimbirimler bu alanda yer almaktadır. Adlaştırıcıdan sonraki bölüm ise adcıl alanı oluşturmakta; kişi, eylemcil kişi çekimi olarak değil iyelik biçiminde kodlanmakta ve iyelik ekini çoğul ile durum ekleri izleyebilmektedir. Dolayısıyla adlaştırıcı, kendisinden önceki eylemcil biçimlenme ile kendisinden sonraki adcıl biçimlenme arasındaki sınırı işaretlemektedir. Adlaştırma sürecinin ardından elde edilen taban anatümce eylemi gibi zaman, kip ve kişi ekleriyle çekimlenememekte kişi değeri söz konusu yapılarda

iyelik biçiminde ortaya çıkabilmektedir (Erguvanlı Taylan, 1993, s. 162; Kelepir, 2021, s. 27):

(8) a. [[Hediye al-**mak**] her zaman hoş olmuyor.]
hediye al-ADL

b. [Bu yöntemle [hasta-nın daha az acı çek-**me**-si] sağlanabilir.]
hasta-TAM acı çek-ADL-3TKL.İYE

c. [[Kemal-in bir şey söyle-me-**yiş**-i] beni şaşırttı.]
Kemal-TAM söyle-OLMSZ-ADL-3TKL.İYE

d. [[Siz-in-le konuş-**acağ**-ımız]-ı söylemedik.]
siz-TAM-ARÇ konuş- ADL-1ÇĞL.İYE-BEL

e. [[Adam-ın endişeli ol-**duğ**-u] belliydi.]
adam-TAM ol- ADL-3TKL.İYE

(Kerslake, 2007, ss. 236-239)

Yantümce yükleminin biçimbilimsel olarak zaman, görünüş, kip, kişi açısından çekimlenemediği (8a-e)'deki çekimsiz ad yantümcelerini üreten adlaştırıcılar birbirinden belirli açılardan farklılaşmaktadır. (8a-e) arasındaki karşılaştırmaya göre (8a)'daki {-mAk} adlaştırıcısı iyelik eki almaması açısından diğerlerinden farklıdır çünkü (8b-e)'deki {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarını örnekleyen tümcelerdeki *tamlayan-iyelik yapısı*nın (genitive-possessive construction) da gösterdiği gibi bu adlaştırıcılar kişiyi iyelik biçiminde kodlayabilmektedir. Ne var ki söz konusu adlaştırıcılar arasındaki bu farklılık, her birinin çekimsiz ad yantümcesi üreten adlaştırıcılar olarak sıralandığı gerçeğini değiştirmemektedir.

Alan yazınında çekimsiz ad yantümcelerine ilişkin bir ayrımdan daha söz edilmekte, söz konusu ayrım adlaştırıcıların zamanla ilişkili yorumlara izin verip vermemelerine dayandırılmaktadır. Çekimsiz ad yantümcesi üreten biçimbirimler sıklıkla {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} olarak sıralanmakla birlikte {-DIK} ve {-(y)AcAK} biçimbirimlerinin zamanın doğrudan biçimbilimsel gösteriminden çok göreli zaman yönelimiyle ilişkili yorumlara olanak tanıdığı ileri sürülmektedir. Bu yaklaşıma göre {-mA} zaman yönelimi bakımından yansızken {-(y)AcAK} gelecek yönelimli, {-DIK} ise gelecek yönelimi bakımından işaretlenmemiş ya da gelecek dışı bir biçim olarak değerlendirilmektedir (George ve Kornfilt, 1981, s. 107):

(9) a. [Ahmet [biz-im viski-yi dün/bugün/yarın iç-**me**-miz]-i iste-di.]
biz-TAM iç-ADL-1ÇĞL-BEL

b. [Ahmet [biz-im viski-yi dün/bugün iç-**tiğ**-imiz]-i anla-dı.]
biz-TAM iç-ADL-1ÇĞL-BEL

c. [Ahmet [biz-im viski-yi yarın iç-**eceğ**-imiz]-i anla-dı.]
biz-TAM iç-ADL-1ÇĞL-BEL

George ve Kornfilt (1981, s. 107) (9a)'daki {-mA} ile üretilen ad yantümcesinin *dün*, *bugün* ve *yarın* belirteçlerinin tümüne izin vermesinden hareketle bu adlaştırıcının hiçbir zamana işaret etmediğini ileri sürerken (9b-c)'deki {-DIK} ve {-(y)AcAK} ile üretilen ad yantümcelerinin izin verdiği belirteçlerin daha sınırlı olmasından yola

çıkarak söz konusu adlaştırıcıların zamana yönelik sezdirimi olduğunu savunmaktadır. Zaman işaretlemesi bakımından araştırmacılara göre {-mA} adlaştırıcısı zaman açısından herhangi bir işaretleme yapmaması nedeniyle {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarından ayrılmaktadır. Sözü edilen ayrım, alan yazınındaki büyük çoğunluk tarafından anlamsal/yorumsal olarak temellendirilse de kimi araştırmacıların George ve Kornfilt (1981)'e koşut olarak bu ayrımı yapısal olarak değerlendirildiği de görülmektedir (örn. Pamir Dietrich, 1995, Kornfilt, 2003). Sözgelimi Kornfilt (2003, s. 140) tarafından yapılan çalışmada {-mA} adlaştırıcısı ile {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcıları için bir dizi benzerlik ve farklılık önerilmektedir. Araştırmacı tarafından sıralanan benzerlikler şöyle bütünleştirilebilir:

(i) Her iki yantümce türünün öznesi de adcıl özne durumu olan *tamlayan* 'TAM' (genitive) durumuyla işaretlenir (örn. bkz 10a-a'),

(ii) Her iki yantümce türünde de adlaştırıcılar tam çekimli bir eylem tümcesinde kip, görünüş, zaman özelliklerinin bulunduğu *biçimbilimsel yuva*da (morphological slot) bulunur.

Araştırmacı {-mA} ile {-DIK} ve {-(y)AcAK} yantümceleri arasındaki bu benzerliklere karşın bunların aynı zamanda biçimbilimsel açıdan farklılaştıklarını da belirtmekte ve bu farkları da şöyle sıralamaktadır:

(i) {-mA} yantümceleri zaman yönelimi bakımından yansızken {-(y)AcAK} gelecek yönelimli yorumlara, {-DIK} ise gelecek yönelimi bakımından işaretlenmemiş ve bağlama duyarlı yorumlara izin vermektedir. Bu nedenle {-DIK} ve {-(y)AcAK} yapıları zaman, kip ve görünüşle ilişkili yorumlara daha açıkken {-mA} yapıları söz konusu ulamlar bakımından daha yansızdır.

(ii) {-mA} yantümcelerinin {-DIK} ve {-(y)AcAK} yantümcelerinde olmayan adcıl özellikleri vardır. Sözgelimi {-mA} yantümceleri çoğullanabilir, belirli *göstericiler* (demonstratives) ile eşzamanlı olarak ortaya çıkabilir ve/ya süreklilik bildiren belirteçlerle görünebilirken {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarının bu tür tümcesel çevrelerde bulunması olanaksızdır (örn. (11b-b')).

(10) a. [[Sen-**in** evde yemek pişir-**me**-n]-i isti-yor-um.]

a'. [[Sen-**in** evde yemek pişir-**diğ**-i-n]-i duy-du-m.]

b. [[Hasan-ın bu **durmadan** kumarhaneye kaç-**ma**-lar-ın]-dan hoşlanmıyorum.]

b'.*[[Hasan-ın bu **durmadan** kumarhaneye kaç-**tık**-lar-ın]-dan hoşlanmıyorum.]

(Kornfilt, 2003, s. 140)

Görüldüğü gibi alan yazınında {-mA} ve {-DIK}/{-(y)AcAK} adlaştırıcılarıyla üretilen ad yantümceleri arasındaki farkı yapısal olarak ele alan bir çalışma bulunmakta, buna koşut olarak ilgili adlaştırıcılarla üretilen ad yantümceleri arasında bir dizi yapısal fark olduğu ileri sürülmektedir. Ancak genel görüş, bu ayrımın sıklıkla anlamsal/yorumsal ölçütlere dayandığı yönündedir ve bu görüş çerçevesinde bir sonraki bölümde ele alınan iki tür ad yantümcesi önerilmektedir.

4.2. Türkçede Ad Yantümcelerinin Anlamsal/Yorumsal Sınıflandırılması

Türkçede ad yantümcesi türleri arasında yapılan bir başka ayrım, bu tümceleri üreten adlaştırıcıların anlamsal/yorumsal özelliklerine dayanmakta ve bu ayrım sonucunda *eylemsel* (action) ve *olgusal/durumsal* (factive) olmak üzere iki ad yantümcesi türü önerilmektedir. Underhill (1976), Kural (1994), Pamir Dietrich (1995), Erkman-

Akerson ve Ozil (1998) gibi araştırmacıların çalışmalarında görülen bu ayrıma göre çekimsiz ad yantümceleri, kendi tümce sınırlarındaki eyleme eklenen biçimbirimin türüne göre eylemsel ve/ya olgusal olarak ikiye ayrılmakta ve bu ikisi arasındaki seçim büyük ölçüde anlamsal etkenlere dayanmaktadır (Kornfilt, 1997, s. 50). Türkçe adlaştırma alan yazınındaki bu ayrımın erken ve kurucu çözümlemelerinden biri Lees (1965, ss. 112-121) tarafından önerilmiştir. Araştırmacı Türkçedeki adlaştırma yapılarını üretici-dönüşümsel dil bilgisi çerçevesinde ele almakta ve özellikle {-DIK} ile {-mA} biçimbirimlerini anlamsal ve sözdizimsel özellikleri bakımından birbirinden ayırarak {-DIK} biçimbirimini *genel ortaç* (general participle) ve *olgusal adlaştırma* (factive nominalization) olarak değerlendirerek bu yapının bir olguya gönderimde bulunduğunu {-mA} biçimbirimini ise *eylem adı* (action noun) ya da *hafif eylemlik* (light infinitive)[2] olarak nitelendirerek eylemin kendisine gönderimde bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu karşıtlık anatümce yüklemlerinin seçim özelliklerine de yansımakta; {-DIK} gerçeklik ve bilgiyle ilişkili yüklemlerle, {-mA} ise gereklilik, istem ve eyleme yönelik tutum bildiren yüklemlerle ilişkilendirilmektedir. Lees'in çözümlemesinde her iki adlaştırma türünün de derin yapıda soyut bir ad içeren adcıl yapılardan türediği, {-DIK} yapılarında "olgu/gerçeklik", {-mA} yapılarında ise "eylem/hareket" anlamlı soyut adların eksiltilmesi sonucunda yüzeyde gözlenen yapıların ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Bu çözümleme daha sonraki çalışmalarda tartışılan olgusal–eylemsel ayrımın Türkçe adlaştırma alan yazınındaki erken kuramsal dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte söz konusu eylemsel–olgusal ayrımın Türkçedeki ad yantümcelerinin dağılımını bütünüyle açıklayıp açıklamadığı tartışmalıdır. Csató (2010), Lees (1965)'in {-DIK} biçimbirimini olgusal adlaştırma, {-mA} biçimbirimini ise eylem adı olarak değerlendiren ulamlaştırmasından hareketle bu ayrımın Kiparsky ve Kiparsky (1970)'in olgusallık anlayışıyla Türkçede birebir örtüşmediğini göstermektedir. Olgusal yüklemlerin yantümcede bildirilen önermenin doğruluğunu önvarsaydığı, olgusal olmayan yüklemlerin ise böyle bir önvarsayım taşımadığı kabul edildiğinde Türkçedeki biçimbirim seçiminin yalnızca bu karşıtlık üzerinden açıklanamadığı görülmektedir. Nitekim olgusal bir yüklem {-mA} ile olgusal olmayan bir yüklem ise {-DIK} ile kurulabilmektedir. Araştırmacı bu nedenle {-DIK}–{-mA} karşıtlığını olgusal–olgusal olmayan ayrımından çok *sav bildiren–sav bildirmeyen* (assertive–non-assertive) karşıtlığıyla açıklamayı önermektedir. Buna göre {-DIK} doğruluk değeri taşıyabilen bir önermenin {-mA} ise doğruluk değeri bakımından ileri sürülmeyen bir yüklemlemenin aktarılmasına daha elverişlidir (Csató, 2010, ss. 113-116).

Csató'nun söz konusu karşılaştırmasına koşut olarak Predolac {-DIK}/{-(y)AcAK} ile {-mA} arasındaki seçimin olgusallık temelinde açıklanamayacağını daha ileri bir düzeyde tartışmaktadır. Araştırmacıya göre söz konusu biçimbirimler arasındaki temel karşıtlık olgusal–olgusal olmayan ayrımından çok kip ayrımıyla ilişkilidir. {-DIK}/{-(y)AcAK} ile kurulan yantümceler *bildirme* (indicative), {-mA} ile kurulanlar ise *isteme/dilek* (subjunctive) kipiyle ilişkilendirilmektedir. Bu sav olgusal ve olgusal olmayan yüklemlerin her iki adlaştırma türüyle de kullanılabilmesi, olumsuz kutup ögelerinin lisanslanmasının adlaştırıcı türünden çok anatümce yükleminin anlamsal özelliklerine bağlı olması ve soru ögesi çıkarımındaki kısıtlamaların da

[2] Robert B. Lees'in çalışmasında "action noun" ve "light infinitive" terimleri aslında aynı yapıyı yani -mA ekiyle kurulan adlaştırmayı ifade etmek için eş anlamlı olarak kullanılır. Araştırmacı bu yapının anlamsal olarak "eylemlere" (actions) gönderimde bulunduğunu belirtir.

benzer biçimde yüklemin olgusallığıyla ilişkili görünmesi üzerinden gerekçelendirilmektedir dolayısıyla olgusallık, {-DIK}/{-(y)AcAK} ile {-mA} arasındaki dağılımı tek başına belirleyen bir ölçüt olarak değerlendirilememektedir. Araştırmacı bu ayrımı ayrıca gönderimsellik çerçevesinde ele almakta ve yantümcelerin dağılımının yalnızca doğruluk önvarsayımıyla değil içeriğin gönderimsel ya da iddia bildiren bir yapı olarak yorumlanmasıyla da ilişkili olduğunu ileri sürmektedir (Predolac, 2017, ss. 119-124, 166).

Türkçede eylemsel ad yantümceleri, eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin bir bilgi değerinin kodlanmadığı ad yantümceleridir. Bu ad yantümceleri {-mA}, {-mAk} adlaştırıcılarıyla üretilmekte ilgili adlaştırıcılar da ürettikleri yantümcenin türüne bağlı olarak *eylemsel adcıl belirtici* (action nominal marker) olarak adlandırılmaktadır (Kornfilt, 1997, s. 50). Eylemsel ad yantümceleri üreten adlaştırıcılar, eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin herhangi bir bilgi kodlamadıklarından yalnızca eylemin kendisinden söz etme işlevi görmektedir (Underhill, 1976, s. 321). Sözgelimi (12)'deki eylemsel adcılların bulunduğu yantümcelerde bildirilen eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin bir çıkarımda bulunmak mümkün görünmemektedir (Kornfilt, 1997, s. 51):

(11) a. [(ben) [öl-**mek**]-ten kork-uyor-du-m.]
(ben) öl-ADL-AYR kork- SÜR-GEÇ-1TKL

b. [(ben) [Ali-nin öl-**me**-si]-nden kork-uyor-du-m.]
(ben) Ali-TAM öl-ADL-3TKL.İYE-AYR kork-SÜR-GEÇ-1TKL

c. [[Ali-nin ev al-**ma**-sı] zor.]
Ali-TAM al-ADL-3TKL.İYE

d. [[Ali-nin gel-**me**-si]-ni iste-di-m.]
Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL

Eylemsel ad yantümcelerinin bir diğer özelliği bu yantümcelerin zaman gösterimine sahip olmamasıdır. Nitekim bu özellik ilgili yantümcelerin eylemin gerçekleşme durumuna ilişkin bilgi kodlamamalarını gerektiren özelliğin kendisi olarak değerlendirilebilir. Zaman gösterimine ilişkin bu yaklaşıma göre eylemsel adcıllarda biçimbilimsel açıdan zaman gösterimi olmadığı gibi bu gösterim anlamsal yorumlamaya da yansımamaktadır (Pamir Dietrich, 1995, s. 182). (12c-d)'deki tümcelerde ise zamana ilişkin ne biçimbilimsel bir kodlama ne de anlamsal bir yorumlama bulunmakta bu yönüyle eylemsel adcılların işlevinin eylemin kendisine gönderimde bulunmakla sınırlı olduğu görülmektedir.

Türkçede olgusal ad yantümceleri (daha doğru bir anlatımla Türkçede alan yazınında olgusal ad yantümceleri olarak sınıflandırılan yapılar), doğrudan eylemin kendisine gönderimde bulunan eylemsel ad yantümcelerinden farklı olarak yantümce içeriğinin bir durum ya da önerme olarak yorumlanmasına olanak tanımaktadır. {-DIK} ve {-(y)AcAK} biçimbirimleriyle kurulan bu yapılar ilgili sınıflandırma doğrultusunda olgusal adcıl belirticilerle (factive nominal markers) oluşturulan yantümceler olarak adlandırılmaktadır (Underhill, 1976, s. 321; Kornfilt, 1997, s. 50). Bununla birlikte burada kullanılan "olgusal" terimi yantümcede bildirilen durumun zorunlu olarak gerçekleşmiş, tamamlanmış ya da doğru olduğu anlamına gelmemektedir. Terim, alan yazınındaki eylemsel–olgusal sınıflandırmanın adı olarak

kullanılmakta yapıların gerçeklik, zaman ve görünüş yorumları ise yantümce yüklemi, anatümce yüklemi ve bağlamla birlikte belirlenmektedir. Sözgelimi (12a-b)'de yantümce içeriğinin yalnızca bir eylem adı olarak değil duyma eyleminin konusu olan bir durum ya da önerme olarak yorumlandığı görülmektedir:

(12) a. [[Ali-nin gel-**diğ**-i]-ni duy-du-m.]
Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL
b. [[Ali-nin gel-**eceğ**-i]-ni duy-du-m.]
Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL

(Pamir Dietrich, 1995, s. 184)

{-DIK} ve {-(y)AcAK} ile kurulan ad yantümceleri arasındaki ayrım alan yazınında sıklıkla göreli zaman yönelimiyle açıklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre {-(y)AcAK} yantümce içeriğinin anatümcede belirlenen gönderim zamanına göre daha sonraki bir zamanla ilişkilendirilmesine eğilim gösterirken {-DIK} gelecek yönelimi bakımından işaretli değildir ve geçmiş, eşzamanlı, alışkanlık bildiren ya da bağlama bağlı olarak gelecek zamanlı yorumlara izin verebilmektedir dolayısıyla söz konusu biçimbirimler arasındaki karşıtlık, gerçekleşmiş–gerçekleşmemiş veya bitmiş–bitmemiş karşıtlığıyla özdeşleştirilemez. Zaman yönelimi, görünüşsel yorum ve olgusallık birbirleriyle ilişkili olabilmekle birlikte ayrı çözümleme düzlemleri olarak değerlendirilmelidir. Pamir Dietrich (1995, s. 182)'nin gelecek–gelecek dışı ayrımı bu çerçevede alan yazınındaki yaklaşımlardan biri olarak ele alınmaktadır. {-DIK}, {-(y)AcAK} ve eylemsel adlaştırıcılar arasındaki ayrım alan yazınında sıklıkla zaman özelliğiyle ilişkilendirilse de söz konusu farklılıkların doğrudan zamanla değil görünüş ve kip özellikleriyle ilişkili olduğuna ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Sözgelimi Erguvanlı Taylan (1993, ss. 163, 167), olgusal adcıl olarak etiketlenen {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarının görünüş ve kip özelliklerini kodlayabilmeleri açısından diğerlerinden ayrıldığını belirtmektedir:

(13) a. [[Onların tanış-**tık**-ları] iyi oldu.]
b. *[[Onların tanış-**tık**-ları] iyi olur.]
c. ?[[Onların tanış-**tık**-ları] iyi olacak.]

Erguvanlı Taylan'ın (1993, ss. 163, 167) çözümlemesine göre (13a-c)'deki *kabuledilebilirlik* (acceptability), {-DIK} ile kurulan yantümcenin bağlam içinde tamamlanmışlık yönelimli bir okumaya elverişli olmasıyla ilişkilidir. Bu nedenle (13c)'de söz konusu yorum ile anatümcedeki gelecek yöneliminin bir araya gelmesi tümcenin kabul edilebilirlik düzeyini düşürmektedir. Bununla birlikte söz konusu örnek {-DIK} biçimbiriminin bütün kullanımlarında zorunlu olarak bitmişlik kodladığını değil belirli yüklem ve bağlamlarda tamamlanmışlık yorumuna izin verebildiğini göstermektedir. Buradakine benzer olarak araştırmacı {-mA} adlaştırıcısının görünüşle kurduğu ilişkiyi de (14)'teki örneklerle göstermektedir:

(14) a. [[Onların tanış-ma-ları] iyi oldu.]
b. [[Onların tanış-ma-ları] iyi olur.
c. [[Onların tanış-ma-ları] iyi olacak.

(14)'teki {-mA} ad yantümcelerinin, anatümce eyleminin kodladığı herhangi bir zamanla birlikte ortaya çıkabilmesinin de sezdirdiği gibi, bu biçimbirim görünüş

kodlamamaktadır. Araştırmacı, tam da bu nedenle olgusal ve eylemsel adcıllar arasındaki farkın zaman özelliğinden değil görünüş ve kip özelliklerinden kaynaklandığını savunmakta, bu savunusu da {-DIK} biçimbiriminin gelecek zamanı işaretleyen belirteçlerle kullanabilmesiyle desteklemektedir. Erguvanlı Taylan'ın çözümlemesine göre [[*Yarın* okulda seçim ol**duğ**un]-u bilmiyordum] gibi bir tümcede gelecek zamanı kodlayan "yarın" belirtecinin bulunmasına karşın bu tümcenin dil bilgisel olması {-DIK} biçimbiriminin geçmiş zamanı kodlamadığını dolayısıyla bu durumun zaman özelliğinden bağımsız olduğunu göstermektedir.

Alan yazınında çekimsiz ad yantümcelerine ilişkin yapılan zaman temelli ayrımın sorgulanabilir olduğunu gösteren bir çalışma daha bulunmaktadır. Kunduracı (2020, s. 6) tarafından yapılan bu çalışmada {-DIK} adlaştırıcısının her zaman geçmiş zamanı kodlamak zorunda olmadığı bununla birlikte {-mA} adlaştırıcısının da kimi tümcelerde geçmiş zamanı gösterebileceği ortaya koyulmaktadır. Sözgelimi araştırmacı tarafından verilen örnekler incelendiğinde {-mA} ad yantümcesinin geçmiş zaman yorumlamasına izin verebileceği görülürken {-DIK} ad yantümcesinin tek zaman yorumunun geçmişle sınırlı olmadığı görülmektedir:

(15) a. [[Nevra-nın git-**me**-si]-ne çok şaşır-dı-m.]
Nevra-TAM git-ADL-3TKL.İYE-YÖN

b. [[Nevra-nın **dün/şimdi/yarın/hep** git-**tiğ**-i]-ni bil-iyor-um.]
Nevra-TAM dün/şimdi/yarın/hep git-ADL-3TKL.İYE-BEL

Gelinen noktaya kadar sözü edildiği gibi Türkçede ad yantümceleri kendi içerisinde biçimsözdizimsel ve anlamsal/yorumsal temelli olmak üzere iki farklı açıdan ulamlanmaktadır. Anılan ulamlama kapsamında ad yantümcelerinin buraya kadar sözü edilen tüm türleri Şekil 1'de gösterildiği gibi temsil edilebilir. Şekilde {-(y)Iş}, temel işlevinde eylemin gerçekleştirilme biçimine ya da tekil bir gerçekleşimine gönderimde bulunması nedeniyle eylemsel adlaştırıcılar arasında gösterilmiştir. Bununla birlikte biçimbirimin kimi bağlamlarda gerçekleşmişlik veya tamamlanmışlık yönelimli yorumlara izin verdiğine ilişkin görüşler bulunduğundan söz konusu sınıflandırmanın bağlama duyarlı ve tartışmalı yönü dipnotla belirtilmiştir.

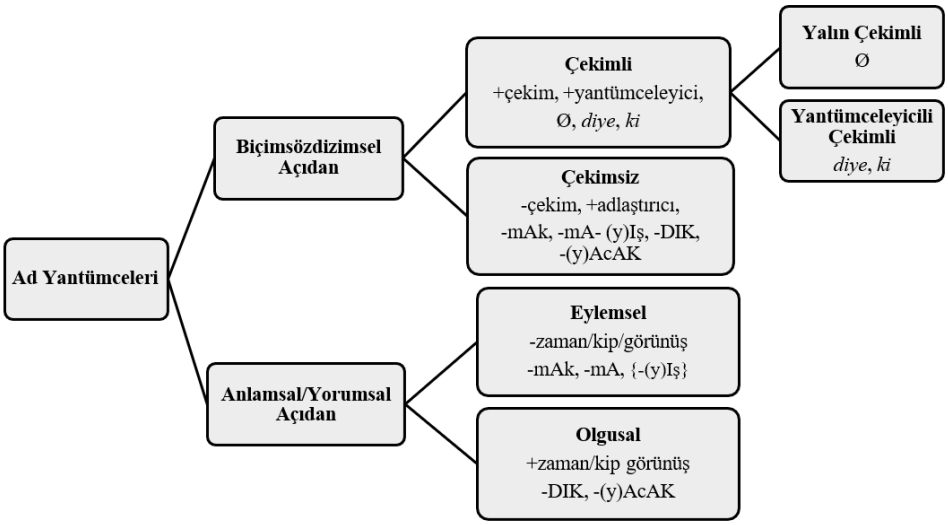

Şekil 1. Türkçede Ad Yantümcesi Türleri

Şekil 1'de gösterildiği gibi Türkçede ad yantümceleri biçimsözdizimsel açıdan çekimli ve çekimsiz olmak üzere ikiye ayrılmakta ve bu türler izin verdikleri yorumlamalar açısından da farklılaşmaktadır. Bu çerçevede de *diye*, *ki*, *Ø* gibi yantümceleyicilerle üretilen ad yantümcelerinde yantümce yüklemi anatümce eylemi gibi çekimlenirken {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}[3], {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarıyla üretilen ad yantümcelerinin yüklemleri eylemcil özellikler açısından çekimlenememektedir. Ad yantümceleri anlamsal/yorumsal açıdan ise eylemsel ve olgusal olarak ikiye ayrılmakta ve bu türler adlaştırıcının kodladığı bilgi açısından birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrım çerçevesinde {-mAk} ve {-mA} adlaştırıcılarıyla üretilen eylemsel ad yantümceleri eylemin kendisine gönderimde bulunurken {-(y)Iş} eylemin gerçekleştirilme biçimine ya da tekil bir gerçekleşimine gönderimde bulunmaktadır. {-(y)Iş} temel kullanımında zaman, kip ve görünüş bakımından yansız olması nedeniyle bu çalışmada eylemsel adlaştırıcılar arasında değerlendirilmekte ancak kimi bağlamlarda ortaya çıkan gerçekleşmişlik ve tamamlanmışlık yorumları nedeniyle tartışmalı niteliği ayrıca göz önünde bulundurulmaktadır. {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarıyla üretilen ve alan yazınında olgusal olarak sınıflandırılan ad yantümceleri ise yantümce içeriğinin bir durum ya da önerme olarak yorumlanmasına ve zaman, kip ve görünüşle ilişkili bağlamsal okumaların ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır dolayısıyla kip, zaman, görünüş özellikleri açısından biçimbilimsel yapıya yansımayan bir anlamsal yorumlamaya izin vermektedir. Bu doğrultuda çalışmanın bir sonraki bölümünde Türkçede çekimsiz ad yantümcesi üreten adlaştırıcılar biçimsözdizimsel özellikleri çerçevesinde ele alınmakta ve tartışılmaktadır.

4.3. Türkçede Adlaştırıcıların Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi

Türkçede eylemlere {mAk}, {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK}, {-(y)AcAK} adlaştırıcılarının doğrudan eklenmesi yoluyla çekimsiz ad yantümceleri üretilmekte ancak aralarında belirli farklar bulunduğundan kimi araştırmacılar bunları birbirlerinden farklı olarak ulamlayabilmektedir. Sözgelimi Kornfilt (1997), Göksel ve Kerslake (2005), Kerslake (2007) gibi araştırmacılar çekimsiz ad yantümcesi üreten adlaştırıcılar arasında bu beş biçimbirimi de gösterirken Underhill (1976), Lewis (2000), Aydın (2004), van Schaaik (2020) gibi araştırmacılar çekimsiz ad yantümcesi üreten biçimbirimleri {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş} ile sınırlandırmaktadır. Adlaştırıcıların ulamlanmasına ilişkin bu farklılık daha önce de sözü edildiği gibi ilgili biçimbirimler arasındaki yapısal ve/ya anlamsal/yorumsal farklılıklara dayanmaktadır. Ancak aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi söz konusu biçimbirimlerin tümü eylem tabanına eklenerek adcıl özellikler taşıyan yapılar oluşturabilmektedir:

(16) a. {-mAk}: [Ali [ev-e gel-**mek**]-ten kork-tu.]
gel-ADL-AYR

b. {-mA}: [Ali-nin ev-e gel-**me**-si]-nden kork-tu-m.]
Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-AYR

c. {-(y)Iş}: [[Ali-nin ev-e gel-**iş**-i] ben-i mutlu et-ti.]

[3] {-(y)Iş} temel işlevinde eylemin gerçekleştirilme biçimine ya da tekil bir gerçekleşimine gönderimde bulunması ve zaman, kip ve görünüş bakımından yansız olması nedeniyle bu çalışmada eylemsel adlaştırıcılar arasında değerlendirilmiştir. Bununla birlikte kimi yüklemsel ve bağlamsal çevrelerde gerçekleşmişlik ya da tamamlanmışlık yönelimli yorumlara izin verebildiğine ilişkin görüşler bulunduğundan biçimbirimin anlamsal/yorumsal konumu tartışmalıdır.

Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE

d. {-DIK}: [[Ali-nin ev-e gel-**diğ**-i]-ni bil-iyor-um.]
Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL

e. {-(y)AcAk}: [[Ali-nin ev-e gel-**eceğ**-i]-ni bil-iyor-um.]
Ali-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL

(16a-e) adlaştırıcıların farklı sözdizimsel çevrelerde ortaya çıkabilen temel kullanımlarını örneklemektedir. Bu nedenle söz konusu örnekler doğrudan minimal karşıtlıklar olarak değil biçimbirimlerin yapısal ve yorumsal özelliklerinin karşılaştırılmasına zemin sağlayan örnekler olarak değerlendirilmelidir. Adlaştırıcılar arasındaki karşılaştırma söz konusu örneklerin birbirleriyle doğrudan sözdizimsel eşdeğerliğine değil bölüm boyunca kullanılan kişi uyumu, tümcesel rol, durum işaretleme ve anlamsal/yorumsal özelliklere ilişkin tanılayıcılara dayanmaktadır. Bu çerçevede {-mAk} kişi uyumu kodlamaması bakımından {-mA}, {-(y)Iş}, {-DIK} ve {-(y)AcAK} yapılarından ayrılmaktadır. {-mA} eylemin kendisine gönderimde bulunurken {-(y)Iş} temel kullanımlarında eylemin gerçekleştirilme biçimi ya da tekil gerçekleşimiyle ilişkilendirilebilmekte bununla birlikte kimi bağlamlarda gerçekleşmişlik ya da tamamlanmışlık yönelimli yorumlara da izin verebilmektedir. {-mAk} ve {-mA} zaman, kip ve görünüş bakımından daha yansız bir görünüm sergilerken {-DIK} ve {-(y)AcAK} yantümce içeriğinin bir durum ya da önerme olarak yorumlanmasına ve zaman, kip ve görünüşle ilişkili bağlamsal okumaların ortaya çıkmasına olanak tanımaları bakımından ayrılmaktadır. Alan yazınında {-DIK} ve {-(y)AcAK} için kullanılan "olgusal adlaştırıcı" etiketi ise gerçekleşmişlik ya da bitmişlik zorunluluğu olarak değerlendirilmemelidir. Bununla birlikte ilgili yapıların dağılımı tüm bağlamlarda aynı biçimde gerçekleşmemekte ve özellikle öznenin kodlanışı, adlaştırılmış yapının tümleç ya da eklenti işlevinde bulunması, anatümce yükleminin anlamsal sınıfı ve yapının olgusallık/yorumsal özellikleri gibi etkenler belirli farklılıklara yol açabilmektedir. Csató'nun (2010, ss. 116-117) çözümlemesi de yüklemsel çevrenin bu dağılımdaki önemini desteklemektedir. Araştırmacıya göre {-DIK}; bildirim, bilgi/algı ve kimi zihinsel durum yüklemleriyle daha belirgin bir dağılım gösterirken {-mA}; istem, uygulama, aşama ve değerlendirme bildiren yüklemlerle daha sık ilişkilendirilmektedir. Bu dağılım adlaştırıcı seçiminin yalnızca olgusallık temelinde değil anatümce yükleminin anlamsal özellikleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Benzer biçimde Predolac (2017, ss. 118-123), {-DIK}/{-(y)AcAK} ile {-mA} arasındaki dağılımın olgusallıkla tek başına açıklanamayacağını, negatif polarite ögelerinin lisanslanması ve soru ögesi çıkarımı gibi tanılayıcıların da anatümce yükleminin anlamsal özelliklerinin belirleyiciliğine işaret ettiğini göstermektedir. İşte bu nedenle {-DIK}, {-(y)AcAK} ve {-mA} adlaştırmalarıyla kurulan yapıların dağılımı, farklı sözdizimsel çevrelerde ayrıca değerlendirilmelidir. Örneklendirmek gerekirse:

(17) a. Ben [Can*(-ın) uyu-duğ-un]-u biliyorum.

b. Ben [Can*(-ın) uyu-ma-sın]-ı istiyorum.

c. [Can(*-ın) uyuyakaldığından] kapıyı kimse açmadı.

d. [Can*(-ın) uyuyakalmasından] ötürü kimse kapıyı açmadı.

(17a-b) gibi ad yantümcesi işlevindeki tümleç yapılarında öznenin TAM durumuyla işaretlenmesi yantümcenin olgusal olup olmamasından bağımsız biçimde zorunlu görünmektedir. Buna karşılık (17c)'deki gibi eklenti işlevindeki adlaştırılmış yantümcelerde öznenin yalın durumda gerçekleşebildiği görülmektedir ancak (17d)'deki karşı olgusal yorumlamaya sahip adlaştırılmış eklenti yapılarında TAM işaretleme yeniden zorunlu hâle gelmektedir. Bununla birlikte sözde-geçişimli özne yapılarında öznenin çıplak -yani açık durum işaretlemesi olmaksızın- gerçekleşebildiği görülmektedir:

(18) a. Biz [köy-ü sel bas-tığ-ın]-ı duyduk.

b. Biz [köy-ü sel bas-acağ-ın]-ı duyduk.

c. Biz [köy-ü sel bas-ma-sın]-ı istemiyoruz.

d. [köy-ü sel bas-tığ-ın]-dan herkes mahsur kaldı.

(18a-d) örnekleri adlaştırılmış yantümcelerde özne işaretlemesinin tek bir yapısal ilkeye indirgenemeyeceğini tersine yantümcenin sözdizimsel konumu, anlamsal yorumu ve yüklemsel özellikleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermekte diğer bir deyişle bu örnekler {-DIK}, {-(y)AcAK} ve {-mA} adlaştırmalarıyla kurulan yapıların dağılımının mutlak değil yantümcenin sözdizimsel konumu, anlamsal yorumu, yüklemsel çevresi ve özne yapısıyla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu bu çerçeve aşağıda tek tek durumların sınandığı tümce örnekleri üzerinden gösterilmektedir:

(19) a. [[Ali'nin gel-diğ-i]] kesin.

b. [[Ali'nin gel-eceğ-in]-i] biliyorum.

c. [[Ali'nin gel-me-sin]-e] karşı çıktım.

d. [Ali [gel-mek]-ten korkuyor.]

e. [[Ali'nin gel-iş-in]-i] hatırlıyorum.

(19a-e) örnekleri adlaştırıcıların farklı sözdizimsel çevrelerde aynı biçimde davranmadığını göstermektedir. {-DIK}, {-(y)AcAK} ve {-mA} adlaştırmaları durum işaretlemesi ve yüklemsel çevre bakımından farklı dağılımlar sergilemektedir. (19d)'deki {-mAk} yapısı ise açık bir tamlayan özne ve iyelik eki içermemesi, öznesinin anatümce öznesiyle eşgönderimli yorumlanması ve ayrılma durumuyla işaretlenebilmesi bakımından diğer adlaştırıcılardan ayrılmaktadır. (19e)'deki {-(y)Iş} yapısı da iyelik ve durum eklerini alabilmesiyle adcıl özelliklerini daha belirgin biçimde yansıtmaktadır.

Çalışmanın bu bölümüne kadar sözü edilen adlaştırıcılar arasındaki ayrımın belirginleştirilmesi tüm bu bilgileri daha açık hâle getireceğinden Şekil 1'deki çekimsiz ad yantümcesi bölümü Şekil 2'de gösterildiği gibi ayrıntılandırılabilir:

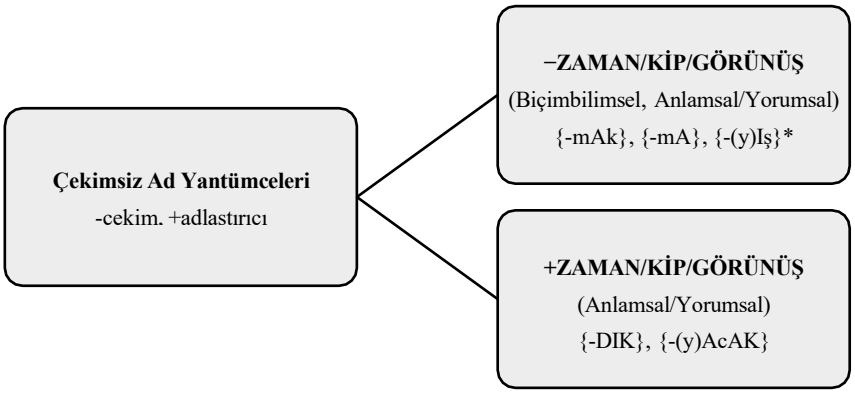

Şekil 2. Çekimsel Özellikleri Açısından Türkçede Adlaştırıcılar

Not: * {-(y)Iş}, temel kullanımlarında zaman, kip ve görünüş bakımından yansız yapılara yaklaşmakla birlikte kimi bağlamsal ve yüklemsel çevrelerde gerçekleşmişlik ya da tamamlanmışlık yönelimli yorumlara izin verebilmektedir.

Şekil 2, çekimsiz ad yantümcesi üreten adlaştırıcıların birbirinden farklılaştığı noktaları göstermektedir. Buna göre {-mAk} ve {-mA} adlaştırıcıları ürettikleri ad yantümcesi içerisinde zaman, kip ve görünüş özelliklerini ne biçimbilimsel ne de anlamsal/yorumsal açıdan kodlamaktadır. {-(y)Iş} adlaştırıcısı ise temel kullanımlarında bu yapılara yaklaşmakla birlikte kimi bağlamlarda gerçekleşmişlik ya da tamamlanmışlık yönelimli yorumlara izin verebilmektedir. {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcıları da zaman, kip ve görünüşle ilişkili belirli anlamsal/yorumsal okumaların ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır.

4.3.1. Eylemsel Adlaştırıcılar

4.3.1.1. {-mAk}: En Düşük Düzeyde Çekimsel Özellik Gösteren Adlaştırıcı

Infinitive teriminin karşılığı olarak sıklıkla mastar ve/ya eylemlik terimleriyle ifade edilen {-mAk} biçimbiriminin bir eylemden söz edilirken bu eylemin sözlüksel girdi biçimini ifade ettiği ileri sürülmekte ve ilgili biçimbirimin bu özelliği {-mAk} biçimbirimiyle adlaştırılan eylemlerin belirsizliğiyle ilişkilendirilmektedir. Sözgelimi Lewis (2000, s. 168), {-mAk} biçimbiriminin eylemin bütünüyle belirsizliğini kodladığını belirtmekte ve bu biçimbirimin soyutlama işlevine dikkat çekmektedir. Benzer olarak Yılmaz (2009, s. 55) de bu biçimbirimin en soyut eylem imgesi anlamına sahip olduğunu belirtmektedir.

{-mAk} adlaştırıcısıyla üretilen ad yantümcelerinin çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Sözgelimi Göksel ve Kerslake (2005, s. 358)'e göre {-mAk} ad yantümcelerinin birincil işlevi bir etkinlik, eylem ve/ya durumdan söz etmek için kullanılmalarıyken (örn. [süt iç-mek EÖ]) ikincil işlevi bir eyleme ve/ya etkinliğe yönelik davranış ve/ya tutum bildiren anatümce eylemleriyle birlikte kullanılmalarıdır (örn. [[süt iç-mek] *iste*-]). İlgili iki işlevin yanı sıra bu biçimbirimle üretilen ad yantümcelerinin kalıp sözler (örn. *böyle oğul olmaktan olmamak yeğdir.*),

sözlük tanımları (örn. *bulaşmak: bir nesne, üzerine sürülen bir şey yüzünden kirlenmek)*, başlıklar (örn. *Nurculuk aleyhinde konuşan müftü susturulmak istendi*.) ve alıntı yapılar gibi diğer kullanım alanlarında da yaygın olduğu belirtilmektedir (Underhill, 1976, s. 310; Lewis, 2000, s. 170). Geleneksel dil bilgisindeyse {-mAk} biçimbiriminin sıklıkla tek bir işlevle sınırlandırıldığı, bu işlevin de eylemleri adlandırmak, eylemin bildirdiği hareketin adını ifade etmek olduğu görülmektedir (örn. Banguoğlu, 1986).

Alan yazınında {-mAk} ad yantümcelerinin birlikte göründüğü anatümce eylemlerine ilişkin kimi görüşler de bulunmaktadır. Sözgelimi Erguvanlı Taylan (1993, s. 167), bu ad yantümcelerinin koşul, şart, gerek, olanak gibi kip anlamı taşıyan ifadelerle daha sık göründüğünü (örn. [Burada dur-mak] *lazım*.), *tehlikeli* gibi *sıfatçıl yüklem*lerin de (predicate adjective) {-mAk} ad yantümceleriyle görülme sıklığının yüksek olduğunu belirtmektedir. Göknel (2012, s. 189), *zorunda ol-* adcıl yükleminin bir {-mAk} ad yantümcesini *yalın* 'YAL' (nominative) durumla işaretlenmiş düz nesnesi olarak gerektiren bir yüklem olduğunu belirtmekte Göksel ve Kerslake (2005, s. 359) da *iste-* eyleminin düz nesnesi olarak YAL durumla işaretlenmiş bir {-mAk} ad yantümcesini alan tek eylem olduğunu ifade etmektedir. Araştırmacılar buna ek olarak *diren-*, *diret-*, *ısrar et-*, *yarar gör-*, *fayda/yarar var-* gibi eylemlerin {-mAk} ad yantümcesini *bulunma* 'BUL' (locative) durumuyla işaretlenmiş biçimiyle gerektirdiğini; *vazgeç-*, *kork-*, *çekin-*, *kaçın-*, *nefret et-* gibi eylemlerin {-mAk} ad yantümcelerini tümleçleri olarak *ayrılma* 'AYR' (ablative) durumuyla (*buradan sonra*, AYR) işaretlenmiş biçimiyle aldığını ileri sürmekte ve son olarak, *övün-*, *suçla-* gibi eylemlerin de {-mAk} ad yantümcelerini *yalındışı nesne*leri (oblique object) olarak alan eylemler olduğunu belirtmektedir.

{-mAk} adlaştırıcısıyla üretilen ad yantümcelerinin farklı tümcesel rolleri ilgili biçimbirime anatümce eylemi tarafından atanan durum değerleriyle ortaya çıkmaktadır. {-mAk} ad yantümcelerinin zaman, kişi gibi eklerle birlikte TAM durumunu almamalarına karşın durum dizisindeki diğer değerleri almasında değişkenlik olduğu görülmektedir. Söz konusu çerçevede {-mAk} ad yantümcelerinin YAL durumla işaretlenmesi sonucunda bu ad yantümcelerinin anatümce içerisindeki tümcesel rolleri (20)'de gösterildiği gibi olacaktır (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 359):

(20) a. Özne: [[Türkçe öğren-**mek**]-**Ø** zor.]
öğren-ADL-YAL

b. Düz Nesne: [Sen [nereye git-**mek**]-**Ø** istiyorsun?]
git-ADL-YAL

c. Özne Tümleci: [Hayattaki en büyük nimetlerden biri [sevil-**mek**]-**Ø**-tir.]
sevil-ADL-YAL

{-mAk} biçimbirimiyle üretilen çekimsiz ad yantümceleri YAL durumla işaretlendiğinde özne, düz nesne ve özne tümleci tümcesel rollerinde olabilmektedir. {-mAk} ad yantümceleri diğer durum değerleriyle işaretlendiğindeyse farklı tümcesel roller yüklenmektedir. Bu ad yantümcelerinin *belirtme* 'BEL' (accusative) durumu ve YÖN durumuyla biçimlendirilmesi ortaya sesletim açısından özel olarak değerlendirilebilecek bir durum çıkardığından öncelikle bu biçimlenmeleri (21) üzerinde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır (Underhill, 1976, s. 310):

(21) a. Düz Nesne: {-mAk}+{-(y/n)I}

[Gelecek ay [deniz-e git-**meğ**]-**i** düşünüyorduk.]

git-ADL-BEL

b. Dolaylı Nesne: {-mAk}+{-(y/n)A}

[[Hazır ol-**mağ**]-**a** çalışırım.]

ol-ADL-YÖN

(21a)'da geçişli bir eylemin düz nesnesi olan {-mAk} ad yantümcesine, anatümce eylemi tarafından BEL durumu atanmaktadır ancak böylesi bir biçimlenme günümüzde örnekte gösterildiği gibi sıklıkla [mağ-ı]/[-meğ-i] olarak değil [-ma-yı]/[-me-yi] olarak gerçekleşmektedir. Benzer olarak geçişli bir eylemin dolaylı nesnesi olan {-mAk} ad yantümcesi (21b)'de görüldüğü gibi YÖN durumuyla işaretlenmektedir. Ne var ki bu biçimlenmede de {-mAk}+BEL biçimlenmesindekine benzer bir sesletim eğilimi ortaya çıkmakta dolayısıyla bu biçimlenmelerde yine örnekte gösterildiğinin aksine sıklıkla [-mağ-a]/ [-meğ-e] olarak değil biçimlenme [-ma-ya]/[-me-ye] olarak gerçekleşmektedir. Bu çerçevede günümüzde Türkçe anadili konuşucularının (21a-b)'deki biçimlenmeleri yeğleme sıklığının pek de yüksek olmadığı söylenebilir. Yine bu doğrultuda {-mAk} biçimbiriminin BEL ve YÖN durumlarıyla biçimlendirilmesi sonucu oluşan bu biçimlenmelerin günümüzde {-mA} ile yerdeğiştirme eğilimi gösterdiği dolayısıyla [-ma-yı]/[-me-yi], [-ma-ya]/[-me-ye] gibi biçimlenmelerin anadili konuşucularına daha doğal geldiği çıkarımı yapılabilir. Öyle ki bu çıkarım alan yazınındaki bilgilerle de desteklenebilir. Sözgelimi Göksel ve Kerslake (2005, ss. 87, 360) çalışmalarının {-mAk} ad yantümcelerini ele aldıkları bölümünde bu biçimlenmeyi her ne kadar {-mAk} olarak değerlendirse de yalnızca {-mA} biçimbirimini kullanmakta ve ilgili bölümde -mAyI ve -mAyA biçimlenmelerini örneklendirmektedir. Araştırmacılar daha yakın zamandaki çalışmalarındaysa {-mAk} biçimbiriminin durum çekiminin düzensiz olduğunu belirtmekte bu nedenle ilgili biçimbirimin BEL ve YÖN durumlarıyla işaretlenmesi durumunda bu biçimbirimdeki /k/ sesbiriminin /y/ sesbirimine dönüştüğünü belirtmektedir (Göksel ve Kerslake, 2011, s. 254). Yine benzer olarak Yılmaz (2009) da {-mAk}+BEL/YÖN biçimlenmelerinin son zamanlarda {-mA} biçimbirimiyle kullanılma eğilimi gösterdiği görüşündedir. Bu bilgiler çerçevesinde {-mAk} adlaştırıcısının BEL ve YÖN durumlarıyla biçimlendirilmesinin (22)'de gösterildiği gibi bir değişim geçirdiği çıkarımı yapılabilir (Göksel ve Kerslake, 2011, s. 255):

(22) a. [[Çocuklar tenis oyna-**mağ**]-**ı** öğreniyorlar.]

tenis oyna-ADL-BEL

b. [[Yeni komşularımızla tanış-**mağ**]-**a** başladık.]

tanış-ADL-YÖN

c. [[Çocuklar tenis oyna-**ma**]-**yı** öğreniyorlar.]

tenis oyna-ADL-BEL

d. [[Yeni komşularımızla tanış-**ma**]-**ya** başladık.]

tanış- ADL-YÖN

{-mAk} ad yantümcelerinin BEL ve YÖN durumlarıyla biçimlendirilme sürecini temsil eden (22)'deki gösterimin de işaret ettiği gibi, günümüzde [-mayı]/ [-meyi], [-maya]/[-meye] olarak gerçekleşen *altbiçimciklenme*ler (allomorphy), {-mA}

adlaştırıcısının değil {-mAk} adlaştırıcısının altbiçimciklenmeleridir. Söz konusu bu ad yantümcelerinin BEL ve YÖN durumları dışında kalan diğer durum değerleriyle biçimlendirildiği örnekler ise (23)'te gösterilmekte {-mAk} ad yantümceleri içerisinde bulunduğu anatümce eyleminin gerektirdiği zorunlu üye olup olmamalarına göre BUL, AYR ve *araçlık* 'ARÇ' (instrumental) durumlarını alabilmekte ve buna koşut olarak da anatümce içerisinde dolaylı nesne tümcesel rolünü yüklenebilmektedir:

(23) Dolaylı Nesne: {-mAk}+{-DA}/{-DAn}/{-(y)lA}

a. Demet [otobüs-le git-**mek**]-te diren-iyor.
git-ADL-BUL

b. [Sigara iç-**mek**]-ten vazgeç-meli-siniz.]
sigara iç-ADL-AYR

c. Ayten-i [eski bilgisayarını bana ver-**mek**]-le suçluyorlar.
ver-ADL-ARÇ

{-mAk} ad yantümcelerine ilişkin sözü edilmesi gereken özelliklerden bir diğeri bu ad yantümcelerindeki özne yorumlamasıyla ilişkilidir. Anatümce yüklemi eylem olan tümcelerde bulunan {-mAk} ad yantümceleri kendi tümce sınırları içerisinde uyum ile gösterilen bir özneye sahip değildir dolayısıyla böylesi bir tümcesel çevrede {-mAk} ad yantümcesinin öznesi, anatümce eylemi üzerine kodlanan kişi değeriyle koşutluk gösterecek biçimde yorumlanmakta ve bu gibi yapılarda da {-mAk} ad yantümcesinin öznesi *anlaşılan özne* (understood subject) olarak adlandırılmaktadır (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 358). {-mAk} biçimbirimini eylemsel adcıl olarak adlandırdığı yantümcelerin bir görünümü olarak nitelendiren Kornfilt (1997, s. 51) de {-mAk} ad yantümcelerinin öznelerinin anatümce öznesiyle özdeş olarak algılandığını belirtmekte ve benzer olarak Erguvanlı Taylan (1993, s. 167) de {-mAk} yantümcelerinin, yantümce ve anatümce öznesinin aynı olduğu zamanlarda kullanılabileceğini desteklemektedir. Balpınar (2004, s. 228) de bu durumu {-mAk} ad yantümcelerinin özneleri ile anatümce öznelerinin eşgöndergesel olma zorunluluğu biçiminde özetlemektedir:

(24) a. [[ADIL$_i$ eve git-**mek**] isti-yor-**um**$_i$]
git-ADL iste-SÜR-1TKL

b. [[ADIL$_i$ eve git-**mek**]-ten kork-tu-**n**$_i$]
git-ADL-AYR kork-GEÇ-2TKL

c. *[**ben** [**Ali** eve git-**mek**]-ten kork-tu-**m**]
ben Ali eve git-ADL-AYR kork-GEÇ-1TKL

{-mAk} ad yantümcelerindeki özne yorumlamasını gösteren (24a-b)'deki yantümce öznelerinin anatümce eylemlerinin üzerine kodlanan kişi değerleriyle yorumlandığı görülmektedir. Sözgelimi (24a)'da *iste-* eyleminin üzerine kodlanan 1TKL yantümce eyleminin de 1TKL değerini taşıdığını göstermekte bu da {-mAk} ad yantümcelerinde yantümcelemeyi sağlayan eylem ile anatümce eyleminin *EDİCİ* (AGENT) rolündeki kişilerinin eşgöndergesel olduğunu göstermektedir. Nitekim {-mAk} ad yantümcesinin öznesi ile anatümce eyleminin öznesi aynı kişi olmadığından yapının dil bilgisidışı olduğu (24c) de ilgili yantümcelerin özne açısından sergilediği bu zorunluluğu ortaya koymaktadır. {-mAk} ad yantümcelerinin özne yorumlaması

açısından sergilediği bu zorunluluk bu türden yantümcelerde uyumun görülmemesiyle ilişkilidir. Buna göre *mastar tümcesi* (infinitival clause) olarak da adlandırılan {-mAk} ad yantümceleri açık bir özneye izin vermediğinden bu yantümcelerde açık bir *uyum belirticisi*nin (agreement marker) görülmesi olanaksızdır. Dolayısıyla {-mAk} ad yantümcelerinin tümce sınırları içerisinde bulunmasına izin verilen tek özne ADIL olarak gösterilen soyut öznedir (Özsoy, 1987, s. 84; Kornfilt, 2003, s. 148):

(25) a. [Beni [**ADIL**$_i$ karanlık-ta sokak-lar-da yürü-**mek**]-ten kork-ar-ım.]
ben yürü-ADL-AYR

b.*[Ben [**kız-ım**-(**ın**) karanlık-ta sokak-lar-da yürü-**mek**]-ten kork-ar-ım.]
ben kız-1TKL.İYE-(TAM) yürü-ADL-AYR

(25b)'de {-mAk} ad yantümceleri YAL ve/ya TAM durumlarıyla işaretlenmiş olmalarından bağımsız olarak açık bir özneye izin vermemektedir. Dolayısıyla (25a)'nın dil bilgiselliği yantümce öznesinin ADIL olarak gerçekleşmesine bağlıdır. {-mAk} ad yantümcelerinde açık bir özneye izin verilmemesi, bu tümcelerde uyumun yokluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu da TAM durumuyla işaretlenmiş açık bir öznenin {-mAk} ad yantümcesinin içerisinde bulunamayacağı anlamına gelmektedir.

Söz konusu eşgöndergesellik ilişkisi klasik denetleme yapıları için önerilen çeşitli tanılayıcılar üzerinden de gözlemlenebilmektedir. Denetleme alanyazınında örtük yantümce öznesinin tek bir anatümce kurucusuyla değil birden fazla denetleyiciyle birlikte yorumlanabildiği yapılar *ayrık denetleme* (split control) kapsamında ele alınmakta ve bu tür yapılarda *ortak gönderim*li (joint reference) bir yorumun ortaya çıkabildiği belirtilmektedir (Madigan, 2008). Bu nedenle ortak gönderim, denetleme ilişkilerinde olası yorum örüntülerinden biri olmakla birlikte tekil denetleyici ilişkilerinden ayrı değerlendirilmelidir. Özellikle ADIL denetleme kuruluşları, dönüşlülük ilişkileri ve deyimsel anlamın korunumu gibi ölçütler {-mAk} adlaştırmalarında öznenin yorumlanış biçimini daha görünür kılar:

(26) a. Ali$_i$ [ADIL$_i$ okula gitmek] istiyor.
b. Ali$_i$ Ayşe'ye$_j$ [ADIL$_i$ okula gitmeye] söz verdi.
c. Ali$_i$ Ayşe'yi$_j$ [ADIL$_{j/i+j}$ okula gitmeye] ikna etti.

Yukarıdaki örneklerde {-mAk} adlaştırmaları içerisinde yorumlanan örtük öznenin anatümcedeki farklı kurucularla denetleme ilişkisi kurabildiği görülmektedir. (26a-b)'de örtük özne anatümce öznesiyle (26c)'de ise anatümce nesnesiyle ya da öznesiyle ortak olarak eşgönderimli yorumlanmaktadır. Bu dağılım {-mAk} yapılarındaki özne yorumunun anatümce yükleminin denetleme özellikleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Madigan'ın (2008) ayrık denetleme kapsamında tartıştığı ortak gönderimli yorum ise burada örneklenen tekil denetleyici ilişkilerinden farklı bir denetleme olanağı olarak değerlendirilmelidir. Benzer biçimde dönüşlülük ilişkileri ve deyimsel yapıların korunumu da adlaştırılmış yapıların belirli sözdizimsel bağımlılık ilişkileri içerisinde geçirgen davranabildiğini göstermektedir. Örneklendirmek gerekirse;

(27) a. Can$_i$ [benim kendi$_i$-n-den korktuğum]-u biliyor.
b. *Can$_i$ [ben kendi$_i$-n-den korkuyorum diye] biliyor.
c. Can'ın paçaları tutuştu.
d. [Can'ın paçalarının tutuştuğun]-u gördüm.

(27a-b)'de dönüşlülük öğesinin adlaştırılmış yapı içerisinde anatümceyle ilişki kurabildiği ancak aynı ilişkinin çekimli yapıda aynı ölçüde sürdürülemediği görülmektedir. Benzer biçimde (27c-d)'de deyimsel anlamın adlaştırma altında korunabilmesi ilgili yapıların anlamsal bütünlüğü sürdürebildiğini bu da {-mAk} adlaştırmalarında açık özne bulunmamasına karşın öznenin yorumlanışının tek biçimli olmadığını özellikle anatümce yükleminin türüne bağlı olarak farklı yorum olanaklarının ortaya çıkabildiğini göstermektedir. Anatümce yüklemi eylem olan tümcelerde kendi tümce sınırları içerisinde açık bir özneye izin vermeyen {-mAk} ad yantümcelerinin özne yorumlaması anatümce yükleminin adcıl bir birim olduğu tümcelerde ise değişkenlik göstermektedir. Yüklemin adcıl olduğu bir anatümcenin tümleci olan {-mAk} ad yantümcesinde yantümce öznesinin tanımlanabilirlik açısından sergilediği değişkenlik (28a-c)'de gösterilmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 359):

(28) a. [[Kimseye bir şey söyle-me-**mek**] kolay olmayacak benim için.]
söyle-OLMSZ-ADL

b. [[Sizinle konuş-**mak**] hoş oldu.]
konuş-ADL

c. [[Bütün gece otur-**mak**] zor olmuştur.]
otur-ADL

Ol- ile yüklemlenen adcıl tümcelerin öznelerini oluşturan {-mAk} ad yantümcelerinin bulunduğu (28a-c)'de yantümce öznelerinin yorumlamaları değişkenlik sergilemektedir. Göksel ve Kerslake'in çözümlemesine göre,

(28a)'daki yantümce öznesinin yorumlanmasını sağlayan öge anatümcenin bir kurucusu olan [benim için] İÖ'süyken (28b-c)'deki özne yorumunu sağlayan ögenin bağlamdan çıkarılabilir olduğu belirtilmektedir. Tüm bunların yanı sıra {-mAk} ad yantümcesinin öznesi bir özneyle ilişkisi olmaksızın yalnızca yüklemcil birimin gönderimde bulunduğu eyleme, etkinliğe ve/ya duruma gönderimde de bulunabilir. Alan yazınında *kişisiz anlatım* (impersonal expression) olarak adlandırılan bu özne yorumu (29)'da gösterilmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 359):

(29) a. [[Bir çocuğa öyle bir şey söyle-me-**mek**] lazım.]

b. [Hayattaki en büyük nimetlerden biri [sev-il-**mek**]-tir.]

{-mAk} ad yantümcelerinin kişisiz anlatım kodladıkları (29a-b)'de yantümcelerin tanımlanabilir bir özneye gönderimde bulunmaksızın yüklemcil birimle kodlanan eylemin kendisine gönderimde bulunduğu ve bu nedenle genel olarak tüm kişilere uygulanabilir bir anlatımı kodladığı görülmektedir. Bu durumda {-mAk} ad yantümcesi yalnızca eylemin bildirdiği etkinliğe, deneyime ve/ya duruma ilişkin bir özellik yüklemektedir (Kerslake, 2007, s. 235). İlgili biçimbirimle üretilen ad yantümcelerinin bu işlevi araştırmacılar tarafından farklı yorumlanmaktadır. Sözgelimi Kunduracı (2008, s. 5) eylemsi olarak adlandırdığı bu biçimbirimle üretilen yantümcelerin söz konusu işlevini genel gönderim olarak etiketlerken van Schaaik (2020, s. 565)'e göre bu türden yapılar (30)'da örneklendirildiği gibi önermenin genel geçerliğini ifade etmektedir.

(30) [[Asıl-**mak**] tehlikeli ve yasak-tır.]
asıl-ADL

(30)'daki ad yantümcesinde herhangi bir öznenin olmadığı dolayısıyla bu yapının kişisiz biçimlendiği görülmektedir.

4.3.1.2. {-mA}: Kişi Uyumuna İzin Veren Eylemsel Adlaştırıcı

Alan yazınında *short infinitive* terimiyle de ifade edilen (örn. Underhill, 1976, s. 311; van Schaaik: 2020, s. 199) {-mA} adlaştırıcısı tıpkı {-mAk} gibi çekimsiz ad yantümcesi üreten adlaştırıcılardan olmakla birlikte kişiyi iyelik biçiminde kodlaması açısından ondan farklılaşmaktadır. {-mA} adlaştırıcısının temel yapısal özelliklerinden biri bu adlaştırıcının sıklıkla ad yantümcesinin öznesine gönderimde bulunan bir iyelik eki tarafından izlenmesidir ancak alan yazınında iyelik eki tarafından izlenmeyen, çoğul biçim ve TAM durumlu biçim olmak üzere iki türlü {-mA} ad yantümcesinin bulunduğundan da söz edilmektedir. (31a-b)'de görüldüğü gibi {-mA} adlaştırıcısıyla üretilen ad yantümceleri çoğul eki ve TAM durumuyla biçimlendirildiğinde kendisini izleyen bir iyelik eki bulunmamaktadır (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 362):

(31) a. Çoğul Biçim: [-malar], [-meler]

[O sıralarda [sabahın kö ründe polis tarafından uyan-dır-ıl-**ma-lar**], [karakol-a götür-ül-**me-ler**], [gözaltına al-ın-**ma-lar**]…]

b. Tamlayan Durumlu Biçim: [-manın], [-menin]

{[Sigarayı bırak-**ma**]-**nın** fayda-sın}-ı ilk günlerde görmeyebilirsin.]

{-mA} adlaştırıcısının iyelik eki tarafından izlendiği yapılarsa {-mA} ad yantümcelerinin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu gibi yapılarda yantümce yüklemi iyelik ekiyle işaretlenmekte ve özneye yüklenen eylemi, durumu, etkinliği bildirmektedir. {-mA} adlaştırıcısının iyelik tarafından izlenmesi sonucunda özneye TAM durumu atanmakta böylece bir tamlayan-iyelik yapısı oluşmaktadır (Göksel ve Kerslake, 2011, s. 257):

(32) a. [[Sen-**in** bunu bil-**me-n**] beni rahatlatıyor.]
sen-TAM bil-ADL-2TKL.İYE

b. [[Kitab-**ın** yaz-ıl-**ma-sı**] en az iki yıl sürecek.]
kitap-TAM yaz-ED-ADL-3TKL.İYE

İyelikle biçimlendirilen {-mA} ad yantümcelerinin birden fazla işlevi olduğu görülmektedir. Bu çerçevede {-mA} ad yantümceleri (33a)'daki gibi olayları betimleme/değerlendirme işlevi görebilirken (32b)'deki gibi nedensellik belirtme işlevi de görebilir. Benzer olarak (33c)'de {-mA} ad yantümcesi istendik bir eylemi/durumu bildirirken (33d)'de dolaylı bir buyrum oluşturma işlevi görmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005,s. 364):

(33) a. [[Fatma Hanım-**ın** üç kat merdiven çık-**ma-sı**] çok zor.]
Fatma Hanım-TAM çık-ADL-3TKL.İYE

b. [[Ayla-**nın** işten hep geç ve yorgun gel-**me-si**] gerginlik yaratıyordu.]
Ayla-TAM gel-ADL-3TKL.İYE

c. [[Herkes-**in** birer hikaye anlat-**ma-sı**] isteniyormuş.]
herkes-TAM anlat-ADL-3TKL.İYE

d. [[Bu ürün-**ün** elde yıka-n-**ma-sı**] tavsiye edilir.]
bu ürün-TAM yıka-ED-ADL-3TKL.İYE

{-mA} adlaştırıcısıyla üretilen ad yantümcelerinin iyelikle biçimlendirildiği yapılara ilişkin ele alınması gereken bir diğer özelliği de bu ad yantümcelerinin anatümce içerisindeki tümcesel rolleridir. Tümcesel roller açısından {-mA} ad yantümcelerinin anatümce içerisindeki tümcesel rolleri (30a-d)'daki gibi sırasıyla özne, özne tümleci, düz nesne ve dolaylı nesne olabilmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 364):

(34) a. Özne: [[Yaşlı kadın-ın koş-**ma**-sı]-***Ø*** çok zor.]

b. Özne Tümleci: [Benim isteğim [sen-in buraya gel-**me**-n.]]

c. Düz Nesne: [Öğretmen [kitab-ın oku-n-**m**a-sı]-**nı** istedi.]

d. Dolaylı Nesne: [Ali [Mehmet-in olayı anlat-ma-**ma**-sı]-**na** kızdı.]

Gelinen noktaya kadar çekimsiz ad yantümcesi üretmesi açısından {-mAk} biçimbirimiyle benzerlik göstermekle birlikte kişiyi iyelik biçiminde kodlaması yönüyle bu biçimbirimden farklılaşan {-mA} adlaştırıcısı, biçimsözdizimsel özellikleri çerçevesinde ele alınmış, bir sonraki bölümde {-(y)Iş} adlaştırıcısının biçimsözdizimsel özellikleri ele alınmıştır.

4.3.1.3. {-(y)Iş}: Adcıllaşma Eğilimi Güçlü Eylemsel Adlaştırıcı

Çalışmanın bu bölümüne kadar sözü edilen diğer adlaştırıcılardan daha sınırlı işlevlere sahip olan {-(y)Iş} adlaştırıcısı sıklıkla bir eylemin gerçekleştirilme şekline gönderimde bulunmakta ve/ya bir eylemin tek bir örneğini ifade etmek için kullanılmaktadır. İlgili biçimbirimin bu yönüyle anlamsal açıdan diğer adlaştırıcılardan farklılaştığı diğer eylemcil adlarla karşılaştırıldığında daha adcıl özellik taşıdığı belirtilmektedir. (35a-b)'de ilgili adlaştırıcının sözü edilen işlevleri görülebilir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 370; Lewis, 2000, s. 173):

(35) a. [[O kedi-nin insan-a hoş bir sokul-**uş**-u] var-dı.]
kedi-TAM sokul-ADL-3TKL.İYE

b. [[Türkiye-ye ikinci ve üçüncü gid-**iş**-ler-imiz] 1982-de ol-du.]
git-ADL-ÇĞL-1.ÇĞL.İYE

{-(y)Iş} adlaştırıcısıyla oluşturulan eylemcil adların diğer adlaştırıcılarla oluşturulanlara kıyasla daha adcıl özellik taşıdığı bilgisi bu yapıların sözlükselleşme potansiyellerinin yüksek olmasıyla desteklenebilir. Sözlükselleşme potansiyeli bakımından {-(y)Iş} ile oluşturulan eylemcil adların basit ad işlevi görme olasılığı diğerlerinden daha yüksektir. Sözgelimi *al-ış+ver-iş*, *göster-iş*, *sat-ış* gibi sözcüklerin her biri {-(y)Iş} biçimbirimiyle üretilen adlardır ve bunlar sözlükselleşme sürecini tamamlayarak günümüzde basit ad öbekleri olarak değerlendirilmektedir (Underhill, 1976, s. 312).

{-(y)Iş} adlaştırıcısı kişiyi zorunlu olarak iyelik biçiminde kodlaması açısından {-mA} ile benzerlik göstermekte yine aynı nedenle tıpkı {-mA} gibi kişiyi hiçbir zaman kodlamayan {-mAk} adlaştırıcısından ayrılmaktadır (Kerslake, 2007, s. 236). Bununla birlikte söz konusu biçimbirimin {-mA} ile oluşturulmuş eylemcil adlardan daha az yaygın olduğu da belirtilmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 370; Yılmaz, 2009, s.

61). {-(y)Iş} ile üretilen ad yantümcelerinin iyelik biçiminde ortaya çıkan kişi değerleriyle kurduğu zorunlu ilişki (36a-b)'de gösterilmekte ve burada uyumu kodlayan iyelik biçimbirimlerinin seçimlik olması durumunda bu tümcelerin dil bilgisidışı olduğu görülmektedir (Kerslake, 2007, s. 237; van Schaaik, 2020, s. 488):

(36) a. [[Kemal-in bir şey söyle-me-**yiş*(-i)**] ben-i şaşırttı.]

b. [[Bu iş-in hayırlı bit-me-**yiş*(-i)**] kötü.]

{-(y)Iş} adlaştırıcısının çekimsiz ad yantümcesi üreten bir adlaştırıcı olarak {-mAk} ve {-mA} adlaştırıcılarıyla birlikte sıralanmasına karşın alan yazınında söz konusu biçimbirimin diğerlerinden belirli açılardan ayrıldığını ileri süren bir görüş de bulunmaktadır. Sözgelimi Kural (1994, s. 84)'e göre {-(y)Iş} adlaştırıcısı zaman göndergesi açısından diğer adlaştırıcılardan farklılaşmakta ve bu yönüyle bu adlaştırıcı {-mAk} ve {-mA} adlaştırıcılarından farklı olarak ad yantümcesi üreten bir adlaştırıcı gibi değil belirteç yantümcesi üreten bir *ulaç* (gerund) gibi davranmaktadır:

(37) a. Canan [mektub-u at-**ma**]-yı hatırladı.

b. Canan [mektub-u at-**ış**-ı]-nı hatırladı.

Araştırmacıya göre (37a)'da *hatırla-* eylemi sırasında mektup atılmamış ve/ya bu eylemin gerçekleştirildiğini öngörmek olanaksızken (37b)'de mektubun atılması *hatırla-* eyleminden önce gerçekleşmiş, bu eylemin gerçekleştiği yönünde bir yorum ortaya çıkmaktadır. Kural'ın yaptığı bu ayrım {-(y)Iş} ile kurulan yapının söz konusu örnekte eylemin gerçekleştiği ve anatümce eyleminden önce tamamlandığı yönünde bir yorum oluşturmasıyla ilişkilidir. Bu değerlendirme {-(y)Iş} biçimbiriminin tüm kullanımlarında zorunlu olarak bitmişlik kodladığı anlamına gelmemekte ve araştırmacının verdiği örnekte ortaya çıkan yorumu açıklamaktadır. Araştırmacı tam da bu nedenle {-(y)Iş} adlaştırıcısının {-mAk} ve {-mA} biçimbirimlerinden farklı olarak ad yantümcesi üreten bir adlaştırıcı değil belirteç yantümcesi üreten bir ulaç olduğunu ileri sürmektedir.

Kural (1994)'e benzer olarak {-(y)Iş} adlaştırıcısının zaman gösterimi açısından {-mAk} ve {-mA} adlaştırıcılarından farklılaştığını ileri sürmekle birlikte bu adlaştırıcıyı yine ad yantümcesi üreten bir adlaştırıcı olarak değerlendirmesi açısından araştırmacıdan farklı bir savunusu olan bir diğer çalışma Erdal (1998, s. 59) tarafından yapılmıştır. Araştırmacıya göre {-(y)Iş} adlaştırıcısı kimi bağlamlarda eylemsel bir adlaştırıcıdan çok olgusal bir yorum sergileyebilmekte ve araştırmacı verdiği örneklerde eylemin gerçekleştiği ya da tamamlandığı yönünde bir sezdirimin ortaya çıktığını belirtmektedir:

(38) a. Teyzemin halıyı beğenme-**yiş**-I

b. Şaduman, Vecdinin birden kaybol-**uş**-u-na bir mana verememişti.

Alan yazınındaki çoğunluğu izleyerek {-(y)Iş} adlaştırıcısı çekimsiz ad yantümcesi üreten bir adlaştırıcı olarak değerlendirildiğinde ilgili adlaştırıcının ele alınması gereken bir başka yönü olduğu görülmektedir. Buna göre {-(y)Iş} adlaştırıcısı adlaşma sürecindeki sözdizimsel işlevinin yanı sıra eylemlerden *yarı soyut* (semi-abstract) adlar üreten türetimsel bir biçimbirim olma işlevi görmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 370). Öyle ki Erdal (1998, s. 53) tarafından belirtildiği gibi ilgili biçimbirimin ilk işlevi sözcük oluşturmakken ikinci işlevi dil bilgisiyle ilişkilidir. van Schaaik (2020, s. 485) bu noktada {-(y)Iş} biçimbirimiyle türetilen eylemcil adları *salt ad* (pure noun) olarak terimleştirmektedir. Araştırmacıya göre *bu*, *şu*, *o* gibi *belirtisiz tanımlık*larla (indefinite

article) birlikte kullanılabilen {-(y)Iş} ile biçimlenmiş eylemcil adlar artık birer salt ad oluşturmaktadır:

(39) a. Bu **bekle-yiş** ne kadar da uzun sürüyordu!

b. Ne korkunç bir **yaşa-yış** bu!

c. Zira bu erkek sürekli bir **ara-yış** içinde yoluna devam edecektir.

{-(y)Iş} adlaştırıcısıyla türetilen ve bütünüyle adcıl bir doğaya sahip olan (39)'daki vurgulu birimler değerlendirildiğinde ilgili birimlerin sözlükselleşen adlar oldukları görülmektedir. Bununla birlikte buradaki salt adların TAM durumuyla işaretlenmiş bir özne gerektirmedikleri, buna koşut olarak da {-(y)Iş} ile adlaştırılmış bu eylemleri izleyen iyelik ekinin olmadığı dikkat çekmektedir.

Gelinen noktaya kadar alınan {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş} adlaştırıcılarının biçimsözdizimsel özellikleri Tablo 1'deki şöyle bütünleştirilebilir:

Tablo 1. {-mAk}, {-mA}, {-(y)Iş} Adlaştırıcılarına Bütüncül Bakış

Adlaştırıcılar / Özellik	**{-mAk}**	**{-mA}**	**{-(y)Iş}**
Tür	çekimsiz ad yantümcesi	çekimsiz ad yantümcesi	çekimsiz ad yantümcesi
Tümcesel Rol	+ özne, +düz nesne +dolaylı nesne, +özne tümleci, +ilgeç tümleci	+ özne, +düz nesne, +dolaylı nesne, +özne tümleci, +ilgeç tümleci	+ özne, +düz nesne, +dolaylı nesne, +özne tümleci, +ilgeç tümleci
Durum	− TAM dışındaki tüm durum değerleri	üm durum değerleri	üm durum değerleri
Kişi Uyumu	− kişi uyumu	+ kişi uyumu	+ kişi uyumu
Öznenin Eşgöndergeselliği	+ zorunlu eşgöndergesellik	− zorunlu eşgöndergesellik	− zorunlu eşgöndergesellik
Öznenin Yorumlanması	AT yüklemi = eylem +anlaşılan özne AT yüklemi = adcıl +kişisiz anlatım	+ TAM ile işaretlenen kurucu	+ TAM ile işaretlenen kurucu

Türkçede çekimsiz ad yantümceleri kuran üç adlaştırıcıyı karşılaştırmalı olarak ele alan Tablo 1'e göre üç adlaştırıcı da çekimsiz ad yantümcesi üretmektedir yani zaman ve kip ekleriyle çekimlenmezler, yüklemi adlaştırarak tümcede ad işlevi görürler. {-mAk}, {-mA} ve {-(y)Iş} ile kurulan yapılar özne, düz nesne, dolaylı nesne, özne tümleci ve ilgeç tümleci görevinde kullanılabilmektedir. Bu açıdan tümcesel roller açısından işlevsel dağılımları ortaktır. Ne var ki durum açısından {-mAk} yalnızca TAM dışındaki durumlarla kullanılabilirken, {-mA} ve {-(y)Iş} tüm durum eklerini alabilmekte ve bu da {-mAk}'ın biçimsel açıdan daha sınırlı bir kullanım alanına sahip olduğunu göstermektedir. Kişi uyumu çerçevesinde ise elde edilen veriler şunu göstermektedir: {-mAk} kişi uyumu almamakta ve bu da özneyle yüklem arasında kişi işaretlemesi kurulmadığını göstermektedir. Buna karşılık {-mA} ve {-(y)Iş} kişi uyumuna olanak tanımakta ve öznenin yüklemle daha sıkı bütünleşmesine olanak sağlamaktadır. Diğer bir deyişle {-mA} ve {-(y)Iş} ise kişi uyumunu iyelik biçimbirimleri aracılığıyla kodlamakta ve böylece yantümce öznesinin açık biçimde gösterilmesine olanak tanımaktadır. {-mAk}'ta özne, anatümce öznesiyle zorunlu olarak özdeştir (zorunlu

eşgöndergesellik). {-mA} ve {-(y)Iş} ise böyle bir zorunluluk taşımadığından özne farklılaşmasına izin vermektedir. Ayrıca {-mAk} eylemsel yüklemli yapılarda eylemin öznesini, adlaşmış yüklemlerde ise öznesiz (kişisiz) bir anlatımı işaretlemektedir yani {-mAk} adlaştırmalarında özne yorumu, anatümce yükleminin türüne bağlı olarak değişebilmekte, eylemsel yüklemli yapılarda anlaşılan özne, adcıl yüklemli yapılarda ise kişisiz anlatım yorumları ortaya çıkabilmektedir. Buna karşılık {-mA} ve {-(y)Iş} için özne yorumu tamlayan biçimbirimiyle işaretlenen kurucu üzerinden yapılmaktadır.

4.3.2. Bağımlılık, Olgusallık ve Zaman Yönelimi Açısından {-DIK} ve {-(y)AcAK} Adlaştırıcıları

Çekimsiz ad yantümcesi yapan {-DIK} üzerine bir alanyazın taraması yapıldığında ilgili biçimbirimin sıklıkla {-(y)AcAK} ile yapılan ad yantümceleriyle karşılaştırmalı olarak ele alındığı görülmektedir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 367; Kornfilt, 1997; Pamir Dietrich, 1995). Söz konusu nedenle kuramsal çerçevede yer verilen son adlaştırma belirticileri olan {-DIK} ve {-(y)AcAK} biçimbirimlerinin birlikte ele alınması gerektiği öngörülmüştür. İlgili iki biçimbirim arasındaki ayrıma araştırmanın daha önceki bölümlerinde kısaca değinilmiş olmakla birlikte bu bölümde her iki biçimbirim özellikleri açısından daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

{-DIK} ve {-(y)AcAK} ad yantümcesi yapan biçimbirimlerinin kimi araştırmacılarca {-mAK}, {-mA} ve {-(y)Iş} gibi ad yantümcesi yapan eklerden ayrı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Sözgelimi Underhill (1976), Banguoğlu (1986), Lewis (2000), Leontiç (2017) ve van Schaaik (2020) gibi araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda {-DIK} ve {-(y)AcAK} eklerinin {-mAk}, {-mA} ve {-(y)Iş} eklerinden ayrı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Nitekim ilgili ekler arasında gözlemlenen bu ayrım eklerin adlandırılmasına da yansımaktadır. Sözgelimi {-DIK} ve {-(y)AcAK} biçimbirimlerinin alan yazınında sıklıkla *olgusal adlaştırma* (factive nominalization) veya doğrudan *adlaştırma* (nominalization) olarak terimleştirildiği görülmektedir (Underhill, 1976; Kornfilt, 1997; Pamir Dietrich, 1995). Araştırmacılar arasında gözlemlenen bu değerlendirme farklılığı iki grup olarak adlandırılabilecek bu eklerin arasındaki önemli bir ayrıma dikkat çekmektedir. Bu ayrım Underhill (1976, s. 321) tarafından karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Araştırmacıya göre ilgili iki grup arasındaki temel farklılık adlaştırmaya dayanmakta ve bu da adlaştırma süreci sonunda ortaya çıkan adlaşmış yapının işaret ettiği şeyin niteliği üzerinde temellenmektedir. Bu ayrım çerçevesinde adlaştırma tıpkı eylemcil ad yapılarındaki gibi anatümce sınırları içerisinde ad öbeği işlevini gören bir tümce aracı olmakla birlikte gönderim açısından eylemcil ad yapılarından farklılaşır. Underhill'ın (1976, s. 321) çözümlemesinde bu ayrım adlaştırılmış yapının gönderimsel niteliği üzerinden kurulmaktadır. Araştırmacı {-DIK} ve {-(y)AcAK} ile kurulan yapıları olgusal adlaştırma kapsamında değerlendirirken {-mA} ve {-(y)Iş} ile kurulan yapıları eyleme gönderimde bulunan eylemcil ad yapıları olarak ele almaktadır. Buradaki "olgusal" etiketi bu çalışmada gerçekleşmişlik, doğruluk ya da bitmişlik zorunluluğu olarak yorumlanmamakta yantümce içeriğinin bir durum ya da önerme olarak yorumlanmasına elverişli olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Benzer olarak Demirok (2019) da {-DIK} yantümcelerinin önermeleri, {-mA} yantümcelerinin ise olayların yüklemlerini işaretlediğini belirtir. Nitekim bu ayrım araştırmanın daha önceki bölümlerinde de ele alındığı üzere pek çok araştırmacı tarafından benimsenmekte olgusal ve eylemcil olmak üzere iki tür ad yantümcesi türünün önerildiği görülmektedir. İlgili iki tür arasındaki ayrım (40-42)'de gösterilmektedir:

(40) a. [I heard [that Ahmet came.]]

Ben duy-GEÇ ADL Ahmet gel.GEÇ

b. [I heard [Ahmet's coming.]]

Ben duy-GEÇ Ahmet-3TKL.İYE gel-ADL

(41) Eylemcil Ad

a. [[Ahmet-in gel-me-si]-ni duy-du-m.]

Ahmet-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL duy-GEÇ-1TKL

b. [[Ahmet-in gel-iş-i]-ni duy-du-m.]

Ahmet-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL duy-GEÇ-1TKL

(42) Adlaştırma

a. [[Ahmet-in gel-diğ-i]-ni duy-du-m.]

Ahmet-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL duy-GEÇ-1TKL

b. [[Ahmet-in gel-eceğ-i]-ni duy-du-m.]

Ahmet-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL duy-GEÇ-1TKL

(40a-b)'de yantümcelemeyi sağlayan bölütün, anatümce eyleminin nesnesi olan bir ad öbeği olma işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak (40a)'da yantümcede konuşucunun kesin bir gerçeği duyduğu bildirilirken (40b)'de konuşucunun duyduğu şey gel- eyleminin kendisidir. İşte bu durumda (40a) olgusallık kodladığı için bir adlaştırma yapısıyken (40b) eylemin kendisini kodladığı için eylemcil ad yapısıdır. İngilizcede gözlemlenen bu ayrımın Türkçedeki biçimlenişi ise (41-42)'de görülmektedir. Eylemsel–olgusal ayrımı açısından (41a-b)'de {-mA} ve {-(y)Iş} adlaştırma belirticileri öncelikle eylemin kendisine gönderimde bulunurken (42a-b)'de {-DIK} ve {-(y)AcAK} ile kurulan yapılar eylemin gerçekleşmesine ilişkin bir durumun yorumlanmasına olanak tanımaktadır. Bununla birlikte {-DIK} ve {-(y)AcAK} belirticileri kendi aralarında da belirli farklılıklar göstermektedir. Göksel ve Kerslake (2005, s. 367)'ye göre bu farklılık söz konusu biçimbirimlerin göreli zaman yönelimleriyle ilişkilidir. Göreli zaman yönelimi açısından Göksel ve Kerslake (2005, s. 367)'nin çözümlemesinde {-(y)AcAK} göreli gelecek yönelimiyle ilişkilendirilirken {-DIK} gelecek yönelimi bakımından işaretlenmemiş bir biçim olarak ele alınmaktadır. {-DIK} belirli bağlamlarda anatümce zamanından önceki bir duruma gönderimde bulunabilmekle birlikte geçmiş zamanla sınırlı değildir. Eşzamanlılık, alışkanlık ve bağlama bağlı gelecek yorumlarına da izin verebilmektedir. Bu nedenle alan yazınında kullanılan göreli geçmiş–göreli gelecek ayrımı {-DIK}'ın zorunlu olarak geçmiş zaman kodladığı biçiminde değerlendirilmemelidir:

(43) a. [[Ahmet-in dön-me-diğ-i] belli-y-di.]

b. [[Ahmet-in dön-me-yeceğ-i] belli-y-di.]

(43a) ve (43b) arasında zaman yönelimi açısından bir farklılık görülmektedir. (43a-b) arasındaki zaman karşıtlığına göre (43a)'da {-DIK} ile kurulan yantümce ilgili bağlamda anatümce zamanından önceki ya da anatümce zamanında geçerli olan bir duruma ilişkin yorum üretirken (43b)'de {-(y)AcAK} açık biçimde daha sonraki bir zamana yönelmektedir. Örnekler arasındaki fark {-DIK}'ın zorunlu olarak göreli geçmiş zaman kodladığını değil {-(y)AcAK}'ın gelecek yönelimi bakımından daha belirgin

biçimde işaretlenmiş olduğunu göstermektedir. Söz konusu zaman yönelimi farklılığı iki biçimbirim arasındaki yorumsal ayrımlardan biridir. Bunların alan yazınında olgusal adlaştırıcılar olarak ulamlaştırılması ise yantümce içeriğinin durum ya da önerme olarak yorumlanmasıyla ilişkilidir. Ne var ki Kunduracı (2020, s. 6) tarafından yapılan çalışma {-DIK} ve {-(y)AcAK} ad yantümcelerinin {-mA} ve {-(y)Iş} ad yantümcelerinden ayrımının yalnızca olgusallık veya zaman yönelimi temelinde açıklanamayacağını göstermektedir. Araştırmacıya göre kimi yapılarda anlamsal yorumlamalara dayanan açıklamalar yetersiz kalmakta dolayısıyla ayrımın yapısal özellikler üzerinden de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumu göstermek amacıyla araştırmacı aşağıdaki örnekleri vermektedir:

(44) a. [Nevra-nın git-me-si]-ne çok şaşır-dı-m.
Nevra-TAM git-ADL-3TKL.İYE-YÖN şaşır-GEÇ-1TKL
b. [Nevra-nın dün/şimdi/yarın/hep git-tiğ-i]-ni bil-iyor-um.
Nevra-TAM dün/şimdi/yarın/hep git-ADL-3TKL.İYE-BEL bil-SÜR-1TKL

(Kunduracı, 2020, s. 6)

(44a)'da {-mA} ile oluşturulan ad yantümcesinin "Nevra gitti" yorumlamasına izin verdiği görülmektedir. Benzer biçimde (44b)'de {-DIK} ile oluşturulan ad yantümcesinin yalnızca geçmiş zamanla sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu nedenle {-DIK} ve {-mA} ile oluşturulan ad yantümceleri arasındaki farkın yalnızca zaman veya olgusallık temelinde açıklanması yeterli görünmemektedir. Araştırmacı bu noktada ayrımın yapısal özelliklerle ilişkilendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yapısal farklılıkların ilki {-DIK} ve {-mA} adlaştırıcılarının çekimsel bağımlılıklarıyla ilişkilidir. {-DIK} ile kurulan yapılarda kişi çekimi zorunlu görünürken {-mA} ile kurulan yapılarda bu çekim seçimliktir:

(45) a. Kendini ifade ede-bil-me(-n) de bir beceri.
b. Kendini ifade ed-ebil-dik*(-in) doğru.

(Kunduracı, 2020: 10)

(45a)'da {-mA} ile kurulmuş ad yantümcesinin kişi çekimini alması ve/ya almaması durumlarında dil bilgiselliğini korurken (45b)'de {-DIK} ile kurulmuş ad yantümcesinin kişi çekimi almaması durumunda tümcenin dil bilgisidışı olduğu görülmektedir. O hâlde ilgili iki adlaştırıcı arasındaki ilk fark anlamsal bir ölçüte değil yapısallığa dayanan bağımlı/bağımsız biçimle ilişkilidir. Araştırmacı tarafından önerilen bir diğer yapısal fark ise {-DIK} ve {-mA} adlaştırma belirticilerinin özne gereksinimleriyle ilişkilidir. Özne gereksinimi bakımından {-DIK} biçimleri kendi içinde bir özneyi gerektirmekte ve etken tümcede özne işleviyle bulunamamaktadır (Kunduracı, 2020, s. 11):

(46) a. [[gel-me-n] ben-i üz-dü.]
b.*[[gel-diğ-in] ben-i üz-dü.]

(46a)'da {-mA} adlaştırıcısıyla oluşturulmuş yantümcenin etken çatıda özne işlevi görebilmesine karşın {-DIK} adlaştırıcısıyla oluşturulmuş yantümcenin bu işlevi yerine getiremeyeceği görülmektedir. Kunduracı (2020), ilgili iki biçimbirim arasındaki söz konusu yapısal ayrımların {-DIK} ile oluşturulmuş yapıların sözdizimsel açıdan daha kısıtlı olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Araştırmacı tarafından ortaya koyulan bu

yapısal farklılıklar yalnızca çekimsel bağımlılık ve özne gereksinimiyle sınırlı görünmemektedir. İlgili kısıtlılıklar belirli sözdizimsel çevrelerde ortaya çıkan dağılımsal davranışlar üzerinden de gözlemlenebilmektedir. Özellikle belirli zaman belirteçleriyle birlikte ortaya çıktıklarında gösterdikleri kabul edilebilirlik farklılıkları ve bağımlılık ilişkileri içerisindeki davranış biçimleri {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırmalarının sözdizimsel geçirgenlik düzeylerini daha görünür hâle getirmektedir:

(47) a. Can [bizim yarın Ankara'ya uç-acağımız]-ı biliyor.
b. ?Can [bizim yarın Ankara'ya uç-tuğumuz]-u biliyor.

(47a)'daki {-(y)AcAK} adlaştırıcısı gelecek zaman yönelimli bir yorumla daha uyumlu görünürken (47b)'deki {-DIK} adlaştırıcısının aynı zaman belirteciyle kullanımı kabul edilebilirlik açısından daha sınırlı görünmekte ve bu da ilgili adlaştırıcıların yalnızca göreli zaman yönelimleri bakımından değil belirli sözdizimsel çevrelerde ortaya çıkan dağılımsal davranışları bakımından da birbirinden farklılaştığını göstermektedir. Benzer biçimde adlaştırılmış yantümceler belirli bağımlılık ilişkileri içerisinde çekimli yantümcelerden farklı davranabilmektedir. Özellikle olumsuzluk ve kutupsallık ögeleriyle kurdukları ilişki, adlaştırılmış yapıların sözdizimsel geçirgenlik düzeyini daha görünür hâle getirmektedir:

(48) a. Polis [hırsızın kimseyi yaraladığ]-ını düşünmüyor.
b. *Polis [hırsız kimseyi yaraladı diye] düşünmüyor.

(48a-b) örneklerinde adlaştırılmış yapı içerisindeki kutupsallık ögesi anatümcedeki olumsuzlukla ilişki kurabilirken aynı ilişkinin çekimli ve yantümceleyicili yapılarda aynı ölçüde kurulamamakta ve bu da adlaştırılmış yapıların belirli sözdizimsel çevrelerde tam çekimli yantümcelere kıyasla daha geçirgen özellikler gösterebildiğine işaret etmektedir.

{-DIK} ve {-(y)AcAK} ile yapılan ad yantümcelerinin tümce içerisinde özne, düz nesne, eğik nesne işlevlerini gördüğü buna koşut olarak yantümcelemeyi sağlayan adlaştırılmış yapıların anatümcedeki işlevine göre durum eki aldığı bilinmektedir. İlgili eklerin her bir işlevi ve bu işleve uygun olarak atanan durum ekli biçimleri (49)'da sıralanmaktadır (Underhill, 1976, s. 322; Göksel ve Kerslake, 2005, s. 367):

(49) a. Özne: [[Ahmet-in gel-diğ-i] doğru mu?]
Ahmet-TAM gel-ADL-3TKL.İYE doğru SORU
b. Düz: Nesne: [Ayşe [Ahmet-in gel-eceğ-i]-ni söyle-di.]
Ayşe Ahmet-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL söyle-GEÇ
c. Eğik Nesne: [[Ahmet-in gel-eceğ-i]-ne inan-ma-mış-tı-m.]
Ahmet-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-YÖN inan-OLMSZ-TAN-GEÇ- 1TKL

(49a-c)'deki ad yantümcelerinin özne, düz nesne ve eğik nesne işlevlerine sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte her bir işlevi gören ad yantümcesini yapan biçimbirimin değiştirilmesi sonucunda tümce dil bilgisellik durumunda herhangi bir değişiklik olmaksızın yeniden kurulabilir. Sözgelimi, (49a)'da {-DIK} yerine {-(y)AcAK}, benzer olarak (49b-c)'de {-(y)AcAK} yerine {-DIK} getirilebilir ve tümcenin dil bilgiselliğinde herhangi bir değişiklik olmaz. İlgili iki biçimbirim arasındaki seçim konuşucunun kodlamak istediği zamana bağlıdır.

Kişi eki alabilmekle birlikte {-mA} ve {-(y)Iş} adlaştırma belirticilerine benzerlik gösteren {-DIK} ve {-(y)AcAK} biçimbirimlerinin önceki iki ekten farklı olduğu noktanın üzerinde durmak gerekir. Kişi uyumu gösteren bu iki grup arasındaki ayrım açısından bir önceki tümcede sıralandığı üzere kişi eki alabilen ancak iki ayrı grup oluşturan adlaştırma belirticileri arasındaki fark anlamsal sezdirimlere bağlıdır. Başka bir deyişle bir ad yantümcesi kurarken seçilecek adlaştırıcı tümcenin anlamına etki etmektedir. Anla-, hatırla-, unut-, gör- gibi biliş ve algı eylemleri söz konusu olduğunda {-DIK} ve {-(y)AcAK} biçimbirimlerinin kullanımı, yantümce içeriğinin bir durum ya da önerme olarak yorumlanmasına olanak tanırken {-mA} ve {-(y)Iş} ekleri olayın/durumun doğasında var olan bir niteliğin algılanmasını kodlamaktadır (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 371):

(50) a. [[Ahmet-in düş-tüğ-ü]-nü gör-dü-m.]
Ahmet-TAM düş-ADL-3TKL.İYE-BEL gör-GEÇ-1TKL

b. [[Ahmet-in düş-eceğ-i]-ni gör-dü-m.]
Ahmet-TAM düş-ADL-3TKL.İYE-BEL gör-GEÇ-1TKL

(51) a. [[Ahmet-in düş-me-si]-ni gör-dü-m.]
Ahmet-TAM düş-ADL-3TKL.İYE-BEL gör-GEÇ-1TKL

b. [[Ahmet-in düş-üş-ü]-nü gör-dü-m.]
Ahmet-TAM düş-ADL-3TKL.İYE-BEL gör-GEÇ-1TKL

Biliş/algı eylemleriyle yüklemlenen anatümce içerisinde bulunan {-DIK}/{-(y)AcAK} ve {-mA}/{-(y)Iş} ad yantümceleri arasındaki farkın görüldüğü (50-51) incelendiğinde (50a-b)'de, konuşucunun eylemi gerçekleşmiş ya da gerçekleşecek bir durum olarak algıladığı görülmektedir ancak (51a-b)'deki tümcelerin çocuğun düştüğü gerçeğinin henüz belirli olmadığı bir bağlamda kullanılamayacağı göz önüne alındığında bu örneklerde kodlanan şeyin eylemin gerçeğinden çok eyleme tanık olunması olduğu anlaşılmaktadır.

Alan yazınında olgusal olarak sınıflandırılmaları açısından koşutluk gösteren {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarının anatümce içerisindeki önemli rollerinden biri dolaylı bildirimler ve sorulardır. Dolaylı bildirim işlevi bakımından söz konusu ekler anlat-, söyle- gibi deyiş eylemleri tarafından yüklemlenen bir anatümcede olgusal adlaştırma belirticilerinden biri dolaylı bildirimleri işaretleyebilir. İlgili adlaştırma belirticilerinin bu işlevi (52a)'da gösterilmiştir. Bununla birlikte aynı adlaştırma belirticileri dolaylı soruları işaretleme işlevini de görür. Söz konusu işlev, yantümce içerisindeki yüklemcil birimin olumlu ve olumsuz biçimlerinin, eylemcil bağlayıcı biçimbirim olan {-(y)Ip} veya biçimce[4] (İng. clitic) olan {-mI} ile birleştirilmesiyle oluşmakta; bu işlev ise (52b)'de gösterilmektedir (Kornfilt, 1997, s. 52):

(52) Dolaylı Bildirim
a. [Sen ban-a [Ahmet-in gel-diğ-i]-ni söyle-me-di-n.
Sen ADIL-YÖN Ahmet-TAM gel-ADL-3TKL.İYE-BEL söyle-OLMSZ-GEÇ- 2TKL

Dolaylı Soru

[4] İmer, Kocaman ve Özsoy (2011, s. 53), biçimceyi şöyle tanımlar: "Sözcüğü andıran ancak yapısal olarak özellikle sesbilimsel özellikleri bakımından bağımlı biçimbirim gibi başka bir birime bağımlı olan ve tek başına kullanılamayan biçim. Sözcük önüne eklenene *önbiçimce* (proclitic), sonuna eklenene artbiçimce (enclitic) denir; örn. Türkçede soru yapılarında kullanılan mI bir artbiçimcedir, geliyor musun, gittin mi?"

b. [[Sen ban-a [Ahmet-in gel-ip gel-me-diğ-i]-ni sor-ma.
Sen ADIL-YÖN Ahmet-TAM gel-Ip gel-OLMSZ-ADL-3TKL.İYE-BELsor-OLMSZ

Olgusal adlaştırma belirticilerinden {-DIK} ile kurulan (52a-b)'deki tümcelerde bu adlaştırıcının hem dolaylı bildirimleri hem dolaylı soruları kodlama işlevi görülmektedir. Aynı tümcelerde bir biçimbirim *yer değiştirme* (affix substitution) sınamasının yapılması durumunda {-(y)AcAK} ile oluşturulan tümcelerin de dil bilgisellik durumunda herhangi bir değişiklik olmaksızın yantümcelemeyi sağlayacağı anlaşılabilir. Nitekim bu durum Kornfilt (1997) tarafından 'olgusal' olarak gruplandırılan söz konusu iki biçimbirimin işleyişindeki koşutluğu göstermektedir.

Yapılan karşılaştırma sonucunda her iki biçimbirimin de alan yazınında olgusal adlaştırıcılar kapsamında değerlendirildiği ancak zaman yönelimi, görünüşsel yorum ve yantümce içeriğinin gerçeklik statüsü bakımından aynı özellikleri taşımadığı görülmüştür. {-(y)AcAK} gelecek yönelimi bakımından daha belirgin biçimde işaretliyken {-DIK} daha geniş zamansal ve görünüşsel yorumlara izin vermektedir. Söz konusu eklerin biçimsözdizimsel özellikleri şöyle bütünleştirilebilir:

Tablo 2. {-DIK} ve {-(y)AcAK} Adlaştırıcılarına Bütüncül Bakış

Adlaştırıcı / **Özellik**	{-DIK}	{-(y)AcAK}
Tür	+ çekimsiz ad yantümcesi	+ çekimsiz ad yantümcesi
Tümcesel Rol	+ özne, +düz nesne +dolaylı nesne, +özne tümleci, +ilgeç tümleci	+ özne, +düz nesne +dolaylı nesne, +özne tümleci, +ilgeç tümleci
Durum	+yalın +belirtme +TAM	+yalın +belirtme +yönelme +TAM
Kişi Uyumu	+ kişi uyumu	+ kişi uyumu
Öznenin Eşgöndergeselliği	− zorunlu eşgöndergesellik	− zorunlu eşgöndergesellik
Öznenin Yorumlanması	+ TAM ile işaretlenen kurucu	+ TAM ile işaretlenen kurucu

Tablo 2, çekimsiz ad yantümceleri oluşturan {-DIK} ve{-(y)AcAK} biçimbirimlerini biçimsözdizimsel ve anlamsal özellikleri bakımından karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktadır. Buna göre her iki biçimbirim de yantümceyi yüklem zaman ve kip eklerinden bağımsız biçimde adlaştırmaktadır. Ayrıca hem {-DIK} hem de {-(y)AcAK} ile türetilen ad yantümceleri özne, düz nesne, dolaylı nesne, özne tümleci ve ilgeç tümleci görevinde kullanılabilmektedir. Dolayısıyla işlevsel dağılımları bakımından örtüşmektedirler. Ne var ki durum söz konusu olduğunda önemli bir ayrışma göze çarpmaktadır. Durum işaretleme bakımından her iki adlaştırıcıyla kurulan yapıların yalın ve belirtme durumlarında görülebildiği ayrıca farklı sözdizimsel çevrelerde başka durum değerleriyle de kullanılabildiği görülmektedir. Bu nedenle {-DIK} ve {-(y)AcAK} arasındaki dağılımsal farklılıklar yalın durumun biçimbirimlerden biri için kategorik olarak olanaksız olduğu biçiminde değil içinde bulundukları sözdizimsel ve yüklemsel

çevrelerle ilişkili olarak değerlendirilmelidir. Her iki biçimbirimin de kişi uyumu alabilme özelliği yantümce öznesinin yüklemle olan bağıntısını belirginleştirdiği, ad yantümcelerinin tümce içi bütünleşmesini kolaylaştırdığı söylenebilir. Öznenin eşgöndergeselliği ise hem {-DIK} hem de {-(y)AcAK} için zorunlu değildir. Diğer bir deyişle özne, anatümce öznesiyle aynı olmak zorunda değildir. Farklı öznelere izin verilmektedir. Son olarak her iki adlaştırıcıda da öznenin yorumu, TAM ile işaretlenen kurucu üzerinden gerçekleşmekte ve bu her iki yapının da özne yorumlamasında tamlayan ilişkisine dayandığını göstermektedir.

Sonuç

Çalışmada benimsenen eylemsel–olgusal ayrımı, adlaştırıcıların bütün kullanımlarını değişmez ve kesin sınıflar hâlinde tanımlama amacı taşımamaktadır. Nitekim bu ayrımın Türkçedeki dağılımı tek başına açıklamakta yetersiz kaldığı ve adlaştırıcı seçiminin yüklem türü, kip, gönderimsellik ve bağlamsal özelliklerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği Csató (2010) ve Predolac (2017) tarafından da gösterilmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular da özellikle {-(y)Iş} ve kimi {-DIK} kullanımlarında eylemsel ve olgusal yorumların bağlama göre birbirine yaklaşabildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla karşı örnekler sınıflandırmayı geçersiz kılan istisnalar olarak değil söz konusu ayrımın açıklama sınırlarını görünür kılan veriler olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda eylemsel–olgusal ayrımı keskin sınırlarla birbirinden ayrılan iki kapalı sınıf olarak değil baskın özellikler etrafında örgütlenen ve bağlama duyarlı iki çözümleme kutbu olarak ele alınmaktadır.

Çalışmada Türkçede ad yantümceleme olgusu biçimsözdizimsel ve anlamsal/yorumsal düzlemlerde kapsamlı biçimde incelenmiş, adlaştırıcıların işleyişi karşılaştırmalı bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Yapılan gözlemler ad yantümcelerinin çekimli/çekimsiz ve eylemsel/olgusal olmak üzere iki temel eksende sınıflandırılabileceğini; {-mAk} ve {-mA} adlaştırıcılarının zaman, kip ve görünüş açısından yansız yapılar ürettiğini; {-(y)Iş} adlaştırıcısının ise temel kullanımlarında bu yapılara yaklaşmakla birlikte kimi bağlamlarda gerçekleşmişlik ya da tamamlanmışlık yönelimli yorumlara izin verebildiğini göstermiştir. {-DIK} ve {-(y)AcAK} adlaştırıcılarının da zaman, kip ve görünüşle ilişkili belirli bağlamsal yorumlara olanak tanıdığı görülmüştür. Dolayısıyla çalışmada adlaştırıcıların yalnızca biçimsel benzerlikleri üzerinden değil kişi uyumu, durum değerleri, özne yorumu, tümcesel rol, zaman/görünüş ilişkisi ve dağılımsal davranışları bakımından da birbirinden ayrıldığı ortaya koyulmuştur. İncelenen örneklerde {-DIK}'ın kişi ekini zorunlu olarak gerektirmesi ve belirli özne kuruluşlarında sınırlı bir dağılım göstermesi bu biçimbirimin {-mA}'dan daha bağımlı bir yapı sergilediğine ilişkin görüşü desteklemektedir. {-(y)AcAK} yapılarının ise zaman yönelimi, durum işaretleme ve özne kuruluşu bakımından bazı sözdizimsel çevrelerde kısıtlılık gösterebildiği görülmüştür. Bu açıdan elde edilen bulgular çalışmada ele alınan örnekler ve kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde Türkçedeki ad yantümceleme sürecinin biçimsözdizimsel ve anlamsal/yorumsal özelliklerin birlikte değerlendirilmesini gerektiren çok katmanlı bir yapı olarak çözümlenebileceğini göstermektedir.

Çalışma alan yazınındaki dağınık sınıflandırmaları bütünleştirerek sistematik bir tablo sunmakta ve böylece kuramsal terminolojiye açıklık getirmektedir. Bu bütünleştirme alan yazınında kimi zaman ayrı ayrı ele alınan çekimlilik, olgusallık, eylemsellik, kişi uyumu ve özne yorumlaması gibi ölçütlerin aynı çözümleme

düzleminde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Böylece çalışma mevcut sınıflandırmaları yinelemekten çok bu sınıflandırmalar arasındaki örtüşme ve ayrışma noktalarını görünür kılmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte çalışmanın alan yazınında yer alan örnekler ile araştırmacı tarafından oluşturulan tanılayıcı örneklerle sınırlı olması ve elde edilen dağılımsal örüntülerin bağımsız bir derlem verisi ya da sistematik konuşur yargılarıyla doğrulanmamış bulunması araştırmanın sınırlılıkları arasında değerlendirilebilir. Bu nedenle söz konusu örüntülerin daha geniş derlem verileri ve sistematik konuşur yargılarına dayalı kabul edilebilirlik çalışmalarıyla sınanması gerekmektedir. Gelecek çalışmalarda sözlü dilde ad yantümcelemelerinin işleyişi, ağızlar arası farklılıklar veya tarihsel Türk lehçelerindeki seyri incelenebilir. Ayrıca bilişsel dilbilim ve psikodilbilimsel yöntemler kullanılarak ad yantümcelerinin zihinsel işlenişine dair deneysel çalışmalar yapılabilir.

Bu çalışma Türkçedeki ad yantümcelerine ilişkin kuramsal tartışmalara katkı sunmakta ve ad yantümceleme olgusunu yalnızca tek tek adlaştırıcıların betimlenmesiyle sınırlamayıp adlaştırıcılar arasındaki biçimsözdizimsel ve yorumsal ilişkilerin karşılaştırmalı biçimde açıklanması gereken bir alan olarak değerlendirmektedir.

Yapay Zekâ (YZ) Beyanı *Artificial Intelligence (AI) Declaration*
Bu çalışmada dil bilgisi düzeltme, yazım ve anlatım iyileştirme, özetleme veya metin düzenleme, literatür tarama gibi sınırlı ve destekleyici amaçlarla yapay zekâ araçlarından yararlanılmıştır. / *In this study, artificial intelligence tools were utilized for limited and supportive purposes, such as grammatical correction, orthographic and stylistic improvement, summarization or text editing, and literature review.*

Kaynakça

Aydın, İ. (2004). Türkçede yan tümce türleri ve işlevleri. *Dil Dergisi*, (126), 22–37.

Balpınar, Z. (2004). *Turkish phonology, morphology and syntax*. Anadolu Üniversitesi.

Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin grameri*. TDK Yayınları.

Cristofaro, S. (2003). *Subordination*. Oxford University Press.

Csató, Ë. Ä. (2010). Two types of complement clauses in Turkish. (Haz.) Boeschoten, H. ve Rentzsch, J., *Turcology in Mainz*, Harrassowitz, ss. 107-122.

Demirok, Ö. (2019). A semantic characterization of Turkish nominalizations. *Proceedings of the 36th West Coast Conference on Formal Linguistics* (ss. 132–142).

Erdal, M. (1998). On the verbal noun in -(y)Iş. K. İmer & L. Subaşı Uzun (Haz.), *Doğan Aksan armağanı* (ss. 53–68). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Erguvanlı Taylan, E. (1993). Türkçe'de -DIK ekinin yantümcelerdeki işlevi üzerine. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, *4*, 161–171.

Erkman-Akerson, F., & Ozil, Ş. (1998). *Türkçede niteleme: Sıfat işlevli yan tümceler*. Simurg Yayınları.

George, L. M., ve Kornfilt, J. (1981). Finiteness and boundedness in Turkish. In F. Heny (Ed.). *Binding and filtering* (ss. 105–127). MIT Press.

Göknel, Y. (2012). *Turkish grammar academic edition.* Vivatinell Bilim-Kültür Yayınları.

Göksel, A., ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Routledge.

Göksel, A., ve Kerslake, C. (2011). *Turkish: An essential grammar*. Routledge.

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim terimleri sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Kelepir, M. (2021). Matters of size and deficient functional categories in three Turkic languages: Turkish, Turkmen and Noghay. S. Laszakovits & Z. Shen (Haz.), T*he size of things I: Structure building* (ss. 25–44). Language Science Press.

Kerslake, C. (2007). Alternative subordination strategies in Turkish. J. Rehbein, C. Hohenstein, ve L. Pietsch (Haz.), *Connectivity in grammar and discourse* (ss. 231–258). John Benjamins Publishing Company.

Kiparsky, P. ve Kiparsky 1970. Fact. In: Bierwisch, Manfred & Karl Erich Heidolph (eds.) Progress in linguistics. *A collection of papers*. (Janua Linguarum. Series maior 43.) Mouton, 143–173.

Kornfilt, J. (1987). Turkish and the Turkic languages. B. Comrie (Haz.), *The world's major languages* (ss. 519–544). Routledge.

Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge.

Kornfilt, J. (2003). Subject case in Turkish nominalized clauses. U. Junghanns & L. Szucsich (Haz.), *Syntactic structures and morphological information* (ss. 129–215). Mouton de Gruyter.

Kunduracı, A. (2008). *Sözdizim-anlambilim etkileşimi olarak sözlüksel dil bilgisinde denetleme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Kunduracı, A. (2020). Etkileşimli dilyapısı ve Türkçede karmaşık adlaşmalar. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 31*(1), 1–31.

Kural, M. (1994). Yantümcelerde çekim eki. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 5*, 80–111.

Lees, R. B. (1965). Turkish nominalizations and the problem of ellipsis. *Foundations of Language*, *1*, 112-121.

Leontiç, M. (2017). Türkçede fiilimsiler. *Hikmet-International Peer-Reviewed Journal of Scientific Research*, *29*(1), 68–81.

Lewis, G. (2000). *Turkish grammar*. Oxford University Press.

Madigan, S. (2008). Split Control into Exhortative Complements in Korean. *Linguistic Inquiry*, *39*. 493-502.

Özsoy, S. (1987). The null subject parameter and Turkish. H. E. Boeschoten & L. T. Verhoeven (Haz.), *Studies on modern Turkish: Proceedings of the Third Conference on Turkish Linguistics* (ss. 82–90). Tilburg University Press.

Pamir Dietrich, A. (1995). An analysis of subordinate clauses in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 6*, 182–196.

Payne, T. E. (1997). *Describing morphosyntax: A guide for field linguists*. Cambridge University Press.

Predolac, E. (2017). *The Syntax of sentential complementation in Turkish* [Doktora tezi, Cornell University]. Cornell Universty.

Underhill, R. (1976). *Turkish grammar*. MIT Press.

Uzun, N. E. (2004). *Dünya dillerinden örnekleriyle dil bilgisinin temel kavramları: Türkçe üzerine tartışmalar* (2. baskı). Pandora Kitabevi.

van Schaaik, G. (2020). *The Oxford Turkish grammar*. Oxford University Press.

Yılmaz, Ö. D. (2009). *Türkiye Türkçesinde eylemsi*. TDK Yayınları.